

24 **La convivència en els centres escolars**

XII Jornades de Consells Escolars de
Comunitats Autònomes i de l'Estat

Santiago de Compostel·la, maig del 2001

Edició: Consell Escolar de Catalunya

*Tiratge: 600 exemplars
Març del 2002*

ÍNDEX

Presentació.....	5
<i>La convivència en els centres escolars. Aportació del Consell Escolar de Catalunya a les XII Jornades de Consells Escolars de Comunitats Autònomes i de l'Estat. Santiago de Compostel·la, maig del 2001.....</i>	<i>7</i>
1. La situació de la convivència en els centres escolars de Catalunya	9
2. Propostes i suggeriments de millora de la convivència en els centres escolars...21	
3. Experiències relatives a la convivència en els centres escolars	27
Conclusions de les XII Jornades de Consells Escolars de Comunitats Autònomes i de l'Estat. Suggeriments i propostes de millora	43

Presentació

Cada any els consells escolars de les Comunitats Autònomes i de l'Estat celebren unes jornades d'estudi sobre un tema d'interès escollit entre tots. En aquesta ocasió el tema va ser *La convivència en els centres escolars* i la trobada va tenir lloc a Santiago de Compostel·la, al maig del 2001.

El dossier que teniu a les mans conté l'aportació del Consell Escolar de Catalunya i les conclusions d'aquestes XII Jornades, fruit del debat i la reflexió conjunta.

D'una manera molt general, el document fa una breu ullada sobre el tema de la convivència en els centres escolars de Catalunya. En un segon apartat es recullen unes propostes de millora i en el tercer es presenten unes quantes experiències de les moltes que els centres de Catalunya porten a terme per fer realitat aquest aprendre a viure junts.

No cal dir massa coses per recalcar la importància d'aquest tema en la vida social, però, especialment, en el món educatiu. L'*Informe Delors* ens presenta la convivència com un dels quatre pilars de l'educació: aprendre a viure junts, aprendre a conviure amb els altres. I malgrat aquest acord unànim sobre el valor de la convivència, ens adonem que és un objectiu veritablement difícil d'aconseguir.

Tanmateix, el fet que és possible aprendre a conviure a través de la mateixa convivència és un motiu d'optimisme esperançador. I això ens porta a dir que és veritat que avui estem davant d'un canvi social de gran importància que ens obliga a adaptar-nos per respondre als reptes actuals, però en la mesura que acceptem una sèrie de valors que no canvien, com són la llibertat, la justícia, la solidaritat, la igualtat, el respecte, el valor del diàleg, podem avançar, és a dir, amb una educació en valors, serà més fàcil l'aprenentatge de la convivència.

L'escola ha de tenir com a finalitat aprendre a conviure, acceptant el pluralisme, respectant les diferències, potenciant allò que ens uneix, treballant per la cohesió del grup, cooperant amb els altres, compartint la pràctica educativa, participant activament en els projectes, sabent dialogar...

També l'educació de les emocions, que juntament amb els valors són components de la vida humana, afavorirà el viure junts amb una mirada constructiva i positiva sobre la pròpia vida i la dels altres. Valors, emocions i sentiments són necessaris i ajuden a portar endavant una existència veritablement humana; una vida de convivència, no únicament de coexistència.

El tema de la convivència és, doncs, fonamental per revisar, repensar i proposar millores. No hi ha receptes màgiques perquè cada realitat (escola, comunitat educativa, entorn) és diferent, però sí que cal un compromís de tothom per viure amb coratge, aplegant voluntats per construir des de l'escola una nova civilització basada en la convivència pacífica i fructífera que, com diu el poeta, "es guanya cada dia pel desig de voler-la més que tota altra cosa, i és el mirall que fa possible tots els somnis".

Sara M. Blasi i Gutiérrez
Presidenta del Consell Escolar de Catalunya

La convivència en els centres escolars

**Aportació del Consell Escolar de Catalunya a les
XII Jornades de Consells Escolars de
Comunitats Autònomes i de l'Estat**

Santiago de Compostel·la, maig del 2001

1. La situació de la convivència en els centres escolars de Catalunya

1.1. El clima escolar

El treball als centres educatius no és una tasca fàcil ni per al professorat ni per a l'alumnat. Els diferents membres de la comunitat educativa s'enfronten cada dia amb la seva feina: el professorat ha d'optimitzar la seva tasca docent i educativa, i l'alumnat ha d'aprendre i dominar els continguts educatius, formar-se globalment. En alguns casos aquestes tasques s'han de fer en un context o ambient poc agradable o poc afavoridor. En les mans dels agents educatius hi ha la possibilitat de millorar aquest ambient per facilitar la tasca prioritària: ensenyar i aprendre. Així podran dedicar totes les seves energies a seguir amb èxit el procés educatiu que és el màxim objectiu que ambdós persegueixen.

A aquest ambient que pot afavorir o dificultar el procés educatiu l'anomenem **clima**. Com que es produeix en contextos escolars, es diu clima escolar i inclou el **clima de centre** (ambient global del centre com a institució) i el **clima de classe** (ambient a cada aula).

El clima és la situació o ambient que es crea a la classe o al centre d'una manera més o menys permanent a partir de la interacció que mantenen els diferents agents educatius: professorat, alumnat i altres membres de la comunitat educativa. En el cas de la classe s'afegeixen a la interacció les característiques de l'àrea, el mètode i l'espai, i en el cas del centre, l'estil organitzatiu i de gestió, els espais i altres característiques del propi centre.

El clima és el resultat de la interacció de les diferents variables que intervenen en el procés educatiu. És pertinent, per tant, diferenciar entre el clima de classe i el clima de centre.

En el **clima de classe** cal tenir present, en primer lloc, el professorat. En ser el líder formal del grup classe, és l'agent que més variables pot determinar: la

manera de tractar els continguts, l'actitud envers la formació i l'educació, l'ordre i l'organització a la classe, la comunicació i el tracte amb els alumnes...

L'alumnat és corresponsable de generar un clima adequat a la classe. La manera com es relacionen entre ells i amb el professorat és un potent determinant del clima i es configura en funció dels nivells de motivació, atenció i autoestima que la dinàmica de classe els genera.

Els pares i les mares poden afavorir determinades actituds vers l'escola, i per extensió vers la classe. Els valors educatius dels pares i les mares i la seva visió del paper de l'escola i del professorat porten a determinats comportaments dels alumnes i possibiliten o no el diàleg que ambdós institucions educadores han de mantenir.

També cal pensar en la classe com a l'ambient físic on es desenvolupa majoritàriament l'activitat educativa. Les característiques de l'espai, el mobiliari, la lluminositat, la temperatura, els sorolls, la ventilació, etc. són factors que influeixen el clima. Els centres han de tenir unes mínimes condicions que garanteixin un ambient físic adequat. Hi ha dos aspectes de l'ambient físic que es poden modificar fàcilment: la distribució del mobiliari i la decoració o ambientació de les aules.

El **clima de centre** es veu configurat per la interacció de tots els agents educatius que en formen part. Cal pensar especialment en el lideratge formal de la institució: l'equip directiu, el professorat i l'alumnat, però també el personal d'administració i serveis, els pares i les condicions ambientals dels equipaments.

L'equip directiu i els òrgans de coordinació són els qui exerceixen el lideratge en els centres educatius, els responsables de la coordinació de tots els seus membres i, en general, del bon funcionament del centre. Depèn de com exerceixin les seves competències, generaran dinàmiques i resultats educatius diferents.

L'alumnat és copartícep de la vida del centre, pot formar associacions i pertànyer o formar part dels òrgans de representació del centre. El consell de delegats esdevé un interlocutor molt important per al clima de centre. L'alumnat és l'eix del centre, tant si respecta l'exercici dels drets i llibertats dels membres de la comunitat educativa com si presenta conductes contràries a les normes de convivència, i és el principal destinatari de les actuacions que en aquest s'hi desenvolupen.

El personal d'administració i serveis (PAS), com a responsable del funcionament estructural i administratiu del centre i en l'exercici de les seves competències, hauria de conèixer les idees educatives del centre i col·laborar en la tasca educativa perquè tracta regularment amb els altres membres de la comunitat educativa.

Si l'ambient físic de la classe és important, ja que és el lloc d'estudi i on els alumnes passen la major part del temps, no ho és menys l'ambient físic general del centre, l'ús i el manteniment dels espais i tot el que fa que sigui un lloc agradable per treballar-hi.

A més de la tasca i les interaccions dels seus membres, hi ha més qüestions que faciliten la dinàmica interna i que ajuden a crear un bon clima:

- a) l'existència del projecte educatiu, del pla d'acció tutorial, del projecte curricular, del reglament de règim intern, etc.;
- b) el seu coneixement per part de tots els membres de la comunitat educativa;
- c) i el fet que siguin compartits per tots, inclosos els pares i les mares que, en comunicació permanent amb el centre i coneixedors d'aquests documents, afegixen la seva col·laboració constructiva per assolir els objectius educatius que, en definitiva, tots persegueixen.

1.2. La situació a Catalunya

El Departament d'Ensenyament durant el curs 1996-97, davant de les inquietuds detectades en la comunitat educativa motivades per la conducta de determinats alumnes en alguns centres escolars que no es podien resoldre en el marc de les actuacions ordinàries, va decidir conèixer l'abast real d'aquest fet i analitzar-lo. Si bé no era nou que en els centres docents sorgeixen dificultats d'adaptació de determinats alumnes al seu règim de vida ordinari, es va considerar que calia descriure les diferents situacions que es produïen i estimar-ne les causes.

Així, doncs, es van emprendre les accions següents:

- Encarregar al Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu l'elaboració d'un informe i les propostes corresponents en relació amb el clima escolar existent en els centres docents sostinguts amb fons públics. L'informe elaborat porta el títol d'*El clima escolar als centres d'Ensenyament Secundari a Catalunya*.
- Crear una comissió formada per persones expertes de diferents àmbits i procedència per estudiar els desajustaments conductuals dels alumnes dels centres docents i establir normes sobre aquesta matèria.
- Encomanar al Consell Escolar de Catalunya que, com a comunitat educativa, reflexionés sobre aquesta temàtica per tal que la Conselleria conegués la seva opinió al respecte.

Del resultat del treball i de les reflexions efectuades en aquests tres àmbits n'hem extret una sèrie d'aspectes que formen part de l'exposició que tot seguit es detalla i que, alhora, han ajudat a formular els objectius i les propostes de millora que es presenten a la consideració i al debat amb els altres consells escolars.

Volem destacar les recomanacions del Consell Escolar de Catalunya, atesa la seva vigència i el consens aconseguit en la seva elaboració. En aquest sentit,

es va fer un èmfasi especial en les estratègies a tenir en compte davant alguns problemes greus de conducta o d'adaptació al centre escolar i la necessària coordinació dels recursos existents.

1.2.1. Recomanacions efectuades

El Consell Escolar de Catalunya insta a organitzar estratègies educatives que condueixin tant a prevenir els conflictes conductuals com a remeiar-los. Aquestes estratègies tenen com a objectiu facilitar una motivació més gran de l'alumnat.

En primer lloc, atès que la responsabilitat de l'atenció de les necessitats educatives de l'alumnat és competència del centre en la seva globalitat, es proposa que el consell escolar del centre analitzi, des de les diferents sensibilitats i competències, la realitat educativa del centre docent i del seu entorn social, com també les raons que ajudin a explicar les actituds o els fets potencialment conflictius, per tal d'evitar-los o, arribat el cas, resoldre'ls. Així mateix, les estratègies de resolució dels conflictes han d'ésser conegudes pel consell escolar i s'han de situar en el marc del projecte educatiu del centre.

Els pares i mares i els alumnes, com també les seves associacions, poden ajudar en la tasca de prevenció i resolució de situacions generadores de conflicte afavorint la integració de tots els membres de la comunitat educativa.

En aquest sentit, s'adverteix que cal tenir especial cura dels aspectes organitzatius dels centres pel que fa als horaris, les vigilàncies d'hores d'estudi i d'esbarjo, etc., ja que aquests tipus de fets rarament s'han produït en hores de classe i dins les aules. En canvi, són especialment localitzats en aules en absència del professor/a, passadissos, patis, entrades i sortides del centre, etc. Cal que el conjunt del professorat dels centres sigui especialment sensible a mantenir la seva tasca educadora en totes les activitats i els àmbits del centre.

Per atendre l'escolarització de l'alumnat que presenta problemes greus de conducta i facilitar la seva adaptació al centre escolar suggerim el foment d'algunes **estratègies dirigides a individualitzar al màxim l'activitat**

educativa dins el context de les actuacions de caràcter col·lectiu del centre docent. Són elements d'organització usuals que serveixen normalment per a resoldre les dificultats d'encaix de certs alumnes amb la proposta educativa de caràcter general que es programa per a un grup-classe. No són, doncs, només pensades per als casos de problemes de conducta, però també poden aplicar-s'hi.

Entre aquestes, podem esmentar com a significatives:

a) **La modalitat d'organització del treball intern a l'aula.** L'organització dels espais, la programació d'activitats al llarg de la sessió de classe, la forma d'agrupar els alumnes per treballar, etc., admeten diferents concrecions. En alguns casos poden adaptar-se organitzacions singulars que convinguin millor a les necessitats d'atenció docent de certs alumnes.

b) **La confecció dels grups d'alumnes.** La distribució d'alumnes en grups pot ser feta d'acord amb les seves necessitats d'aprenentatge, sempre que no comporti la divisió sistemàtica i permanent en categories acadèmiques, capacitats intel·lectuals, etc., i sense posar en risc l'assoliment dels objectius de l'etapa. Poden fer-se agrupaments flexibles en certes àrees i, en determinades activitats, es poden treure grups petits d'alumnes de les respectives aules, o també es pot doblar la presència de mestres o professors en algunes aules per a determinades àrees o activitats. La ràtio pot variar segons els alumnes que componguin el grup o segons les activitats programades. En resum, es pot millorar el grau d'atenció individual als alumnes si en la confecció i la mida dels grups es tenen en compte precisament aquells factors que dificulten l'activitat docent del grup. Una divisió aleatòria que prescindeixi de l'anàlisi de les variables que produeixen la dispersió dins el grup és un fals concepte d'igualtat. Sovint origina un ensenyament que no serveix per a cap alumne i provoca l'ansietat del professorat en constatar la impossibilitat d'atenció a uns requeriments dispars.

c) **L'organització del currículum.** El projecte curricular del centre pot preveure concrecions molt ajustades a les característiques singulars d'alumnes. Pot, per exemple, programar un aprenentatge de les àrees instrumentals més integrat,

amb mètodes més manipulatius i amb disminució del nombre de professors que tenen els alumnes. En la part variable es poden dissenyar itineraris de crèdits que lliguin amb les característiques i els interessos dels alumnes i amb les seves perspectives de futur, a l'hora que poden tocar-se camps nous en relació amb el que és comú en l'activitat acadèmica dels centres.

d) **La tutoria i l'orientació.** Les activitats dels tutors i l'aportació del personal especialitzat en psicologia i pedagogia, intern i extern al centre, en col·laboració amb l'equip docent, poden accentuar l'atenció específica i individual a determinats alumnes. Una anàlisi acurada de les dificultats que presenta un alumne pot donar lloc a una programació individual d'actuacions, tant en l'aspecte acadèmic com en el dels hàbits de convivència, que graduï en petits passos les adquisicions a assolir per l'alumne.

En tots aquests aspectes, és molt important i imprescindible la potenciació dels equips de cicle i l'intercanvi d'experiències entre els seus coordinadors per assolir els objectius de l'ESO i facilitar el seguiment de les activitats d'aprenentatge.

Per una altra part, vista la complexitat de les causes de la problemàtica, és imprescindible que l'acció dins el centre docent sigui complementada en l'àmbit social i familiar. Per donar resposta a greus conflictes conductuals el Consell Escolar de Catalunya considera que cal la intervenció coordinada de les administracions competents, els centres d'ensenyament i la comunitat educativa, i l'ajut de serveis externs.

En el cas de la situació que ens ocupa, es fan les **recomanacions** específiques següents a l'Administració educativa:

a) Facilitar al centres que ho necessitin una major autonomia organitzativa per tal d'atendre les necessitats d'aquest alumnat amb conductes conflictives, d'acord amb el projecte educatiu del centre. És fonamental que el professorat faci seus el projecte educatiu i el projecte curricular.

b) Potenciar el funcionament de la comissió d'atenció a la diversitat que es preveu en la normativa d'inici de curs.

c) Evitar els centres grans, perquè es produeix una massificació que pot ser una font de conflictes. Com també evitar la possible concentració d'alumnat conflictiu en un determinat centre.

d) Afavorir la coherència educativa entre el professorat, millorar l'acció tutorial i propiciar la formació adequada del professorat dels centres en situacions de conflicte. Així mateix, cal tenir un model clar de tutoria, alhora que els equips directius han de ser eficaços.

e) Continuar el criteri de centres d'atenció educativa preferent quan l'alumnat s'integri a secundària.

f) Potenciar la coordinació entre els centres de primària i de secundària fent un seguiment acurat de l'alumnat que presenta necessitats educatives especials.

g) Elaborar un pla de prevenció de l'absentisme en col·laboració amb tots els àmbits implicats.

h) Reforçar l'actuació dels EAP i del Programa d'educació compensatòria, com també potenciar la tasca assessora de la Inspecció educativa.

L'alumnat amb desajustaments conductuals demana un tractament que no es pot circumscriure només al centre docent. La coordinació entre els diversos recursos socials municipals afavoreix la solució de les situacions conflictives.

S'aprecia que la manca d'existència d'un últim nivell de responsabilització efectiva sobre l'alumnat amb desajustaments conductuals greus fa estèrils molts dels esforços que es fan des de diferents instàncies. És imprescindible definir aquells nivells de responsabilitat i coordinació dels diferents serveis socials dels ens locals i dels departaments de Benestar Social, de Justícia i d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La coordinació entre els diversos serveis afavorirà la solució de les situacions conflictives.

En aquest sentit, els ajuntaments poden col·laborar a fer una important tasca de prevenció amb accions reeducadores, alternatives culturals i de lleure orientades vers aquests projectes globals de ciutat o poble educadors, i pilotar l'atenció que han de rebre tots els ciutadans.

La implicació de la societat civil en una àmplia tasca d'educació social és del tot indispensable per fomentar la corresponsabilitat social i la solidaritat que correspon a una ciutat o poble educador. Alguns ajuntaments han elaborat ja plans d'educació social en estreta col·laboració amb entitats civils de tota mena, perquè prenguin consciència del seu paper d'integració de l'individu en el teixit social.

1.2.2. Actuacions desenvolupades

De les consideracions que van plantejar el Consell Escolar de Catalunya i el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, la Comissió d'experts va fer un seguit de propostes en el seu informe sobre els desajustaments conductuals dels alumnes.

Aquest informe considerava que dels processos de canvi endegats a l'entorn de l'aplicació de la LOGSE n'hi ha que afecten directament l'alumnat; d'altres, els professionals de l'educació; d'altres, tot el sistema educatiu, i fins i tot n'hi ha d'altres que han depassat el sistema educatiu. Tot procés de canvi profund genera habitualment situacions de conflicte que no necessàriament s'han de considerar negativament.

Cal, per tant, potenciar ambients i actuacions que facilitin les noves adaptacions necessàries perquè es doni una interrelació educativa entre professorat i alumnat, i això comporta la potenciació dels equips docents. Cal promoure una dinàmica de **tutoria** dels alumnes, particularment d'aquells que presenten algun desajustament. Cal també facilitar que el professorat tingui el suport necessari per dur a terme les readaptacions que la nova situació requereix, especialment en els contextos o moments més difícils. Cal identificar i potenciar aquelles dinàmiques que es puguin definir com a bones pràctiques en el nou context.

Els centres educatius han de considerar la nova situació dels infants i els joves des de la seva pròpia perspectiva i han de rebre el suport necessari per aquesta tasca. En definitiva, cal buscar fórmules que donin més entitat a la relació educativa, i no només als continguts de l'aprenentatge.

A partir de les propostes, es van endegar les actuacions formatives següents:

- **Programa d'interculturalitat**
- **Seminaris de formació per a l'organització i el funcionament de les unitats d'adaptació curricular (UAC)**
- **Seminaris de formació de centres d'atenció educativa preferent (CAEP)**
- **Programa de competència social.**

PERÍODE	PROGRAMES DE FORMACIÓ PER A L'ATENCIÓ A LA DIVERSITAT				
	INTERCULTURALITAT	UNITATS D'ADAPTACIÓ CURRICULAR	PROGRAMA DE COMPETÈNCIA SOCIAL		MEDIACIÓ ESCOLAR / EDUCACIÓ-SOCIOAFECTIVA
1995-96 1996-97	Formació de professorat formador per la Interculturalitat				
1997-98	Cursos de sensibilització en les relacions interculturals	Seminaris de formació per a les UAC	Cursos de competència social		
1998-99 1999-00			Seguiment de l'aplicació del Programa de competència social	Formació de professorat formador	Assessorament a centres d'atenció educativa preferent (CAEP)
2000-01			Generalització dels cursos	Modalitat tancada (un centre) Modalitat oberta (diversos centres)	

Dins del Programa de competència social s'han desenvolupat **Cursos de competència social**, un **Seminari de seguiment de l'aplicació del programa** i un **Seminari de formació del professorat formador**. A més de les accions formatives, s'han realitzat assessoraments en centres sobre **Mediació escolar** i **Educació socioafectiva**.

El **Programa de competència social** va ser dissenyat pel professor Robert R. Ross, de la Universitat d'Ottawa, i introduït a Espanya pels professors Vicente Garrido, de la Universitat de València, i Manuel Segura, de la Universitat de La Laguna. És un programa que, inserit en el conjunt d'actuacions incloses en els projectes educatiu i curricular del centre, en el pla d'acció tutorial i en el reglament de règim intern, pot ajudar a millorar la convivència en el centre i, per tant, tenir un efecte preventiu amb relació a l'aparició de conductes conflictives.

En el procés d'aplicació d'aquest programa a Catalunya dues idees han anat prenent força: la conveniència que els grups d'alumnes siguin com més heterogenis millor i la importància del convenciment i la implicació del professorat que imparteix el curs i del conjunt del claustre.

S'ha constatat, d'una banda, que es tracta d'un programa preventiu i no terapèutic, que no convé associar exclusivament a les mesures per atendre la problemàtica dels grups conflictius i, d'una altra, que la freqüència idònia de sessions és d'una o dues hores setmanals.

Dins aquest programa, el **Curs de competència social** pretén ajudar l'alumnat dels cicles mitjà i superior d'educació primària i el de secundària obligatòria a aconseguir una relació interpersonal millor mitjançant el desenvolupament de la intel·ligència emocional, la maduresa en el raonament moral i els valors i l'adquisició de control emocional i habilitats socials. Els continguts del curs s'emmarquen en tres blocs temàtics: habilitats cognitives, raonament moral i valors i habilitats socials.

Cal destacar que al curs 1999-2000 va començar l'oferta de cursos de competència social adreçats al professorat de tots els centres d'educació secundària de Catalunya, dels quals se'n n'han realitzat ja 41. Al curs 2000-2001 s'ha iniciat l'oferta de dos cursos adreçats al professorat d'educació primària. En ambdós casos, el grup de formadors i formadores creat a Catalunya se n'ha fet càrrec i en total s'hi han inscrit 1.400 docents.

Alguns cursos s'han adreçat a professorat d'un sol centre, d'acord amb la idea d'afavorir la màxima implicació del claustre a l'hora d'aplicar el Programa de

competència social. Al mateix temps, i en la línia de difondre aquest programa a tots els agents que intervenen en l'àmbit escolar, s'ha fet un curs adreçat al Programa d'educació compensatòria, s'ha realitzat una jornada de presentació del programa adreçada als inspectors i inspectores i una altra adreçada als directores i directores dels equips d'assessorament psicopedagògic.

Pel que fa a l'assessorament en **Mediació escolar**, que es va endegar fa tres anys i que s'està aplicant a sis centres d'educació secundària, l'objectiu és arribar a resoldre els problemes o conflictes que poden sorgir en els centres mitjançant la comunicació. Les vies per introduir la mediació poden ser molt variades i la sinergia entre elles és sens dubte el millor camí: des de l'acció tutorial, mitjançant crèdits variables de temes transversals o realitzant treballs de síntesi o de recerca a partir de textos escollits.

La mediació en un centre docent no és possible sense una important implicació col·lectiva del centre: no n'hi ha prou amb algun professor, càrrec directiu, pare o mare o alumnes interessats. Cal una cultura i aposta col·lectiva del claustre de professors com a mínim, i si és possible de tot el consell escolar, per resoldre els conflictes mitjançant el diàleg, la negociació i la renúncia a la confrontació.

Documents de referència:

El clima escolar als centres d'Ensenyament Secundari a Catalunya. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. Barcelona, abril de 1998

Els desajustaments conductuals dels alumnes dels centres docents. Informe elaborat per la Comissió d'estudi. Barcelona, setembre de 1997

Els desajustaments conductuals de l'alumnat. Consell Escolar de Catalunya. Barcelona, juliol de 1997

Web de Formació Permanent del Professorat: www.xtec.es/sgfp

2. Propostes i suggeriments de millora de la convivència en els centres escolars

L'ampli ressò i la influència d'informacions que durant els darrers anys han tingut en els mitjans de comunicació determinades manifestacions conflictives protagonitzades per nois i noies en edat escolar, juntament amb un cert malestar i desorientació d'una part del professorat davant aquests fets, han produït una reacció social que demana actuacions enfront determinades conductes que atempten a la convivència escolar.

Ara bé, fóra una simplicitat aïllar aquests fets de la crisi social que vivim i que es mostra a través de la família, que és l'element bàsic d'integració de l'individu en el teixit social. Cal tenir també present que darrera dels problemes de conducta de determinat alumnat hi ha una manca de motivació per l'aprenentatge que massa sovint té el seu origen en l'àmbit familiar i social en què viu immers. Per aquesta causa, el professorat, d'una manera individual i en equip, ha de posar especial interès en estratègies i tècniques de motivació com una de les formes de prevenció. Una escola motivadora, no pas avorrida i passiva, que treballa la responsabilitat, l'esforç i el compromís, i que té en compte les necessitats i els interessos de l'alumnat, és el marc vital que un o una adolescent demana i necessita, i és la millor prevenció de conductes antisocials.

El professorat, i d'una manera especial el de l'ESO, ha viscut aquesta problemàtica intensament, atesa la gran diversitat de factors personals, institucionals i socials que hi conflueixen, i no sempre ha comptat amb els recursos formatius i instrumentals per afrontar la nova situació de canvi. S'observa que alguns centres han pogut afrontar i atenuar bé els conflictes emergits amb la nova situació, mentre que en altres la situació ha estat molt més estressant per a l'equip educatiu o per a alguns dels seus membres.

La normativa vigent a Catalunya sobre drets i deures dels alumnes dels centres de nivell no universitari preveu i emfatitza molts dels aspectes que s'assenyalen en aquest document. Tot i així, es considera que és dintre del marc de

l'autonomia de cada centre on cal marcar els objectius de millora per afavorir la correcta relació entre els membres de la comunitat educativa, i en aquest sentit el reglament de règim interior n'és una peça clau. D'altra banda, com queda ben palès en els objectius i propostes de millora que tot seguit es formulen, és essencial la implicació, mitjançant el projecte educatiu del centre, del professorat, l'alumnat, els pares i les mares i el personal d'administració i serveis perquè es pugui considerar un projecte de tots i que defineix una manera d'educar i d'aprendre.

2.1. Objectius generals de millora

Els objectius generals de millora que es proposen són els següents:

- Implicar el professorat en el desenvolupament dels projectes del centre (projecte educatiu i projecte curricular) i en l'elaboració del pla anual, plans estratègics, plans específics, pla d'acollida, etc.
- Promoure que en el projecte educatiu i en el projecte curricular hi hagi objectius i activitats de millora de les habilitats socials i el desenvolupament afectiu.
- Fomentar el gust per la feina ben feta tot desenvolupant l'esforç, la responsabilitat i el compromís davant l'aprenentatge.
- Articular mecanismes d'ajuda i de suport al professorat mitjançant serveis educatius, equips de nivell, de cicle, de departament...
- Fomentar la participació de les famílies en el projecte educatiu del centre i en les activitats que se'n deriven.
- Crear un clima constructiu i de col·laboració entre totes les persones membres de la comunitat educativa.
- Garantir la informació a l'alumnat i millorar els mecanismes per augmentar la seva implicació en les activitats del centre.
- Definir les normes de convivència del centre i donar-les a conèixer a tota la comunitat educativa.
- Revisar periòdicament la vigència, pertinència i utilitat de les normes establertes, i dialogar per arribar a acords sobre aquestes qüestions.

- Buscar estratègies de participació de l'alumnat i afavorir dinàmiques positives dins la classe i dins l'escola per evitar la consolidació de grups disruptius que afecten negativament l'activitat escolar.
- Vetllar perquè l'entorn físic del centre sigui acollidor, net i agradable i implicar l'alumnat en el manteniment dels espais i de l'entorn.
- Afavorir la participació de tota la comunitat educativa en la presa de decisions a través dels diversos mecanismes organitzatius que ho faciliten i impulsen.
- Conèixer i intercanviar les experiències innovadores realitzades pels centres.
- Fomentar la implicació de la comunitat educativa en la vida del municipi.

2.2. Propostes concretes de millora

1. Es destaca la importància de la Comissió de Convivència, creada en el si del consell escolar de centre i en la qual hi són presents professorat, alumnat i pares i mares, perquè, a més de vetllar pel correcte exercici dels drets i deures dels alumnes, hauria de dur a terme també d'una manera prioritària una tasca preventiva per tal d'evitar fets i actituds contraris a la convivència en el centre.
2. Cal posar l'accent educatiu en "l'aprendre a ser", en formar la persona, i s'ha de prioritzar el paper de les actituds, els valors i les normes com a orientador del currículum. S'ha de treballar amb els alumnes el desenvolupament de la intel·ligència emocional, de les habilitats cognitives, del raonament moral i de les habilitats socials.
3. Es considera essencial que quan un alumne o alumna arriba de nou a un centre, el/la tutor/a li faciliti i expliqui l'organització i les normes de funcionament intern que delimiten el marc per a la convivència. És quelcom fonamental i previ perquè l'alumnat s'integri, participi de la vida del centre i no arribi a produir-se el conflicte. Per tant, es destaca la importància de disposar d'un Pla d'acollida de l'alumnat. Cal aconseguir que l'alumnat sigui copartícep de la vida del centre a través dels òrgans de participació.

4. Es considera de capital importància la implicació del professorat en la formació i l'educació de l'alumnat. La funció docent que desenvolupa el professorat ha de mantenir la seva tasca educadora en totes les activitats i els àmbits del centre.
5. Es destaca la importància de l'exercici de la tutoria individual i de grup, dins de la funció docent, adreçada a tots i cada un dels alumnes i, principalment, per atendre l'alumnat que requereix mesures d'atenció especial. Cal que el centre estableixi criteris d'adjudicació de tutories tenint en compte les necessitats d'aquest alumnat. Per millorar aquesta atenció tutorial es recomana que s'organitzin cursos de formació que facilitin estratègies per a aquesta tasca.
6. Es considera que, davant d'un conflicte que afecti la convivència en un centre, cal esgotar totes les possibilitats per resoldre'l amb criteris pedagògics en el marc més proper d'on ha sorgit, amb els recursos humans i els serveis existents en el centre. A més a més, és important convertir sempre els conflictes en una ocasió per aprendre a conviure.
7. Cal preveure, en el currículum, concrecions ajustades a les característiques singulars de l'alumnat: unitats d'adaptació curricular, programar àrees instrumentals amb mètodes més manipulatius (aules taller), dissenyar, en la part variable, crèdits que responguin a les necessitats i interessos de l'alumnat. Cal un tractament individualitzat de l'alumne/a per tal que pugui ser atès/a sigui quin sigui el seu nivell d'aprenentatge.
8. Es recomana que, en aquells casos en què ja s'hagin esgotat totes les estratègies organitzatives i curriculars possibles d'acord amb els recursos ordinaris del centre i no s'aconsegueixi donar resposta a les necessitats específiques d'un/a alumne/a, aquest/a sigui assignat/da a una Unitat d'Escolarització Compartida (unitat externa dels IES). Aquesta assignació, però, es farà sempre de manera transitòria i tindrà caràcter extraordinari, evitant que esdevingui una mesura segregadora.

9. La implicació i la coordinació de tots els professionals dels diferents serveis i administracions que treballen en l'àmbit escolar, social, de lleure, sanitari... es considera fonamental a l'hora de trobar solucions compartides, perquè la coordinació entre tots els implicats esdevé una via per a la resolució de conflictes, com també quelcom necessari per poder organitzar activitats extraescolars i de lleure fora de l'horari escolar per a l'alumnat que requereix una atenció específica, ja que sovint viu situacions familiars problemàtiques.

10. Es proposa que s'organitzin cursos específics de formació (competència social, mediació, etc.) per als pares i les mares, especialment els que formin part de la Comissió de Convivència del centre, i que en la formació inicial i permanent dels mestres i professors es facilitin recursos i estratègies per tractar els problemes de convivència.

Cal incidir d'una manera positiva des del món educatiu en el paper distorsionador que en aquest tema tenen els mitjans de comunicació, perquè es considera que, sovint, donen una imatge equivocada tant del professorat, que es presenta com un col·lectiu estressat i desil·lusionat, com de l'alumnat, que es presenta com a conflictiu. Aquesta imatge en cap cas és representativa de la situació real en què ens trobem.

3. Experiències relatives a la convivència en els centres escolars

Els centres educatius de Catalunya, en general, es plantegen treballar i enfortir la bona convivència en el si de la comunitat educativa. Molts d'ells desenvolupen projectes específics i complementaris a l'organització general per tal de plantejar objectius i desenvolupar actuacions a fi i efecte d'aconseguir un clima òptim en la vida diària de l'escola.

A continuació, es detalla una relació dels diferents temes treballats en projectes específics:

1. Educació en valors i actituds. Educació per la pau.
2. Habilitats socials i educació de valors des de l'acció tutorial. Habilitats socials i cognitives.
3. Ètica i valors a l'educació secundària i al batxillerat.
4. Resolució de conflictes:
 - estratègies per modificar les relacions de conflicte i les conductes antisocials;
 - mediació;
 - comunicació i mediació.
5. Coordinació dels centres de primària i secundària.
6. Pla d'acollida per a l'alumnat, el professorat i els pares i les mares nous al centre.
7. Participació de l'alumnat (delegats) en la vida de l'escola.

Les dues experiències seleccionades fan referència a la resolució de conflictes i han estat escollides per la innovació i el rigor amb què han estat plantejades, com també per les característiques socioculturals i econòmiques de l'entorn en què es desenvolupen. Aquestes experiències són les següents:

1. La mediació com a metodologia de resolució de conflictes a l'IES Miquel Tarradell, de Barcelona.
2. Un programa de mediació a l'IES Lliçà, de Lliçà d'Amunt.

3.1. La mediació com a metodologia de resolució de conflictes a l'IES Miquel Tarradell, de Barcelona

Introducció

La intenció d'aquest article és presentar breument l'experiència d'un centre públic d'educació secundària que intenta avançar en el tractament dels conflictes en la convivència donant-li un enfocament global, com es recull en el projecte educatiu del centre i en el reglament de règim intern. Per això, ha optat, com una de les alternatives possibles, per la metodologia de la mediació.

L'IES Miquel Tarradell és un institut de la xarxa pública del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Va ser creat el curs 1996-97 com a conseqüència del desenvolupament de la LOGSE per donar servei a la població del barri del Raval de Barcelona (districte de Ciutat Vella). El centre va iniciar les seves activitats utilitzant la meitat de l'edifici escolar del CEIP Milà i Fontanals; edifici que data de finals dels anys vint i que encara avui dia té mancances notables de manteniment.

L'institut està ubicat en un barri que engloba característiques molt dispars: és una zona turística (al costat de les Rambles, el port...) disposa d'equipaments culturals d'envergadura (Museu d'Art Contemporani de Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, Universitat Ramon Llull) i al mateix temps és un barri de classes populars que acull un percentatge significatiu de població immigrada (cap a un 20%). El centre està format actualment per uns dos cents cinquanta alumnes i trenta professors/es. Hi ha dues línies d'ESO i una de batxillerat en les modalitats d'Humanitats i Ciències Socials i de Tecnologia.

Al curs 1999-00 un 59% de l'alumnat del centre era de procedència estrangera, principalment per la concentració d'aquesta població que hi ha hagut aquests darrers anys en el barri del Raval. S'ha de destacar que l'arribada d'alumnat estranger al barri i a l'institut es caracteritza per ser constant i imprevisible.

El nivell socioeconòmic de la majoria de les famílies del barri, independentment del seu origen cultural, és generalment precari i el contacte de les famílies amb el centre és normalment difícil.

La convivència en el centre

La millora de la convivència entre els alumnes, la preocupació per la millora del clima del centre i la difusió entre ells de noves maneres de solucionar-los han estat i són alguns dels objectius més importants de l'institut. Per les condicions explicades anteriorment, es poden suposar les dificultats que apareixen quan hi ha a l'aula una diversitat no només de nivells d'aprenentatge sinó també de cultures diferents. Si a tot això s'hi afegeixen els problemes propis dels barris amb un alt nivell de conflictivitat social, la problemàtica es fa més complexa.

La incorporació de la mediació s'ha realitzat de manera progressiva. En primer lloc, l'any 1998, es va plantejar la necessitat de participar en cursos de formació en Competència Social. El resultat posterior fou l'aplicació, des del curs 1998-99, amb l'alumnat de segon i tercer d'ESO, del Programa de competència social elaborat pel professor M. Segura i altres col·laboradors amb els objectius d'establir unes bases de diàleg, afavorir actituds que facilitessin la resolució de conflictes, desenvolupar les habilitats cognitives i fomentar la personalitat moral de cada alumne. El pas següent fou l'elaboració d'un projecte de mediació.

Projecte de mediació

Al llarg del curs 1998-99, l'IES va aprovar una proposta de Normes de Convivència que apostava decididament per la mediació com a eina prioritària en la resolució de conflictes. La discussió en el claustre va ser la clau que va permetre donar un gir significatiu en la concepció del conflicte i la seva resolució.

Al curs 1999-00, un grup de professors/es i alumnes del centre va dur a terme un procés de formació en mediació a càrrec d'un especialista en el tema.

Després d'aquesta formació, durant el curs 2000-01, el centre s'ha proposat dur a terme el projecte de mediació amb el propòsit de posar en comú amb la comunitat educativa la mediació com a eina d'observació, anàlisi, diagnòstic i resolució de conflictes en la convivència del centre.

El projecte intenta donar resposta a una sèrie d'objectius:

- a) Millorar les relacions interpersonals.
- b) Acceptar l'existència del conflicte en la relació interpersonal i analitzar la seva mediabilitat.
- c) Incentivar la reflexió sobre els conflictes i la seva correcta expressió en un procés de mediació.
- d) Estimular el sentiment d'empatia, la valoració de la posició de l'altre.
- e) Estimular la generació d'alternatives diverses per a la resolució de conflictes interpersonals.

La responsabilitat directa corre a càrrec de dos professors del centre que s'encarreguen de dur a terme els processos concrets de mediació. El cap d'estudis, com a responsable de la regulació de la convivència en el centre, supervisa l'experiència.

El projecte està temporitzat per a un període de quatre anys. La situació desitjable al final d'aquest període és que la majoria dels conflictes convivencials es puguin resoldre per la via de la mediació.

Tanmateix, en un primer moment, per al curs actual 2000-01, s'introdueix la possibilitat de mediació en conflictes entre alumnes exclusivament en aquells casos en què no es produeixin agressions o lesions greus ni abusos de força.

Està previst que el professorat que intervé en els processos de mediació i els equips docents elaborin un informe final de curs i valorin els resultats de la seva aplicació. També es requereix la valoració del claustre, el consell escolar del centre i la Inspecció educativa, com també la possible col·laboració d'instàncies avaluadores externes al centre.

Finalment, s'estableix la manera d'introduir aquesta metodologia entre l'alumnat amb la col·laboració dels tutors/es del grup. Amb aquesta finalitat s'han elaborat uns díptics per a l'alumnat on s'explica el procediment. L'equip de mediació, conjuntament amb els tutors i les tutores, ha programat sessions de tutoria específiques per a la divulgació. L'equip de mediació, els tutors/es i els alumnes mateixos podran suggerir la intervenció dels mediadors quan ho creguin convenient, si bé únicament les parts en conflicte decidiran, de manera voluntària, si volen entrar en aquest procés.

Una decisió meditada

La mediació no s'ha introduït en el centre per imposició del claustre de professors. Ha sorgit d'un debat i d'una pràctica duta a terme aquests darrers anys per un sector majoritari del professorat que ha cregut en aquesta via i, si bé no ha aplicat les tècniques de mediació d'una manera ortodoxa, sí que ha difós la necessitat de diàleg, del compromís individual i del grup classe, i dels avantatges d'aconseguir arribar a acords entre les parts abans de sancionar conductes conflictives.

Alguns elements de reflexió final

- La pràctica del primer quadrimestre d'aquest curs ens ha ensenyat que la part més difícil de vèncer és la manca de cultura entre l'alumnat respecte al significat de la mediació i de les possibilitats de trobar vies alternatives que faciliten la resolució de conflictes.
- Un objectiu fonamental del treball des de la tutoria i des de les classes de competència social és difondre els avantatges de la mediació i explicar amb claredat la tipologia de conflictes que es poden resoldre mitjançant aquesta metodologia.
- La mediació no és "la solució" sinó un instrument més de l'estratègia que té com a objectiu la creació d'un bon clima de centre amb la resolució positiva dels conflictes. Per tant, no invalida altres instruments i intervencions de

tutor/es i professors/es sinó que dóna una alternativa més en la resolució de conflictes.

- La mediació passa, en la seva implantació, per fases que depenen del clima de centre. En una primera fase s'han de detectar els conflictes i oferir la mediació amb més o menys intensitat, segons sigui la tradició "no escrita" del centre per a resoldre'ls. L'apropiació per part de l'alumnat de la mediació depèn d'una manera molt significativa del grau de maduresa emocional, del desenvolupament de la socialització i del nivell d'assertivitat i empatia aconseguït per les persones que interaccionen en el centre. La mediació és un instrument de l'estratègia per aconseguir aquesta maduresa i, a la vegada, un producte d'aquesta.
- En les nostres intervencions de mediació, la concreció del conflicte en fets i el "posar-se en lloc de l'altre" han estat elements fonamentals per reduir conflictes que es presentaven com a enfrontaments entre nacionalitats o ètnies, a malentesos normals entre adolescents. Aquesta realitat, en un institut amb un percentatge elevat d'immigració com el nostre, és una aportació de valor incalculable al clima del centre.

Annex: Vuit raons per promoure la mediació en el centre

1. El procés de resolució de conflictes (negociació, mediació, arbitratge consensuat, etc.) **millora el clima de centre.**
2. Les estratègies de resolució de conflictes **reduiran** d'una manera significativa els **actes violents i el vandalisme** en el centre i, amb el temps, poden arribar a desaparèixer.
3. La mediació i resolució de conflictes ajuden a **desenvolupar** en el professorat i l'alumnat **habilitats per a la seva vida quotidiana.**
4. L'aplicació activa i quotidiana de la resolució de conflictes **forma per a la participació ciutadana** i incita a ella.

5. Tot impulsant que l'alumnat resolgui els conflictes per si mateix, **el professorat podrà dedicar més temps a pensar què, com i quan ensenya**, i menys en la disciplina.
6. És un sistema de gestió de conflictes **més d'acord amb la funció de l'escola** que l'expedient i l'expulsió.
7. La formació en resolució de conflictes **augmenta les habilitats d'escoltar, el pensament crític i la resolució de problemes**; habilitats bàsiques per a qualsevol aprenentatge.
8. La formació en les estratègies de resolució de conflictes fa èmfasi en **tenir presents altres punts de vista i resoldre les diferències pacíficament**, habilitats necessàries en el nostre entorn tan complex i multicultural.

Josep Ignasi Almirall (jalmiral@pie.xtec.es), Pepe Checa (royales@teleline.es) i Albert Grau (agrau123@pie.xtec.es)

3.2. Un programa de mediació a l'IES Lliçà, de Lliçà d'Amunt. Objectius, continguts i valoracions

Educació en el conflicte i en la mediació. Un servei de mediació escolar

Fa poc més de dos anys, en un institut d'educació secundària del Departament d'Ensenyament de la Generalitat, s'inicià un programa de mediació escolar. Una primeríssima fase de formació es féu amb una psicòloga mediadora i agrupà més de 30 persones d'entre tots els sectors de la comunitat educativa (pares i mares, alumnes, professors i conserges). A partir d'aquí es formà un grup impulsor entre professors i alumnes que integraren el servei de mediació escolar.

La mediació és un procés formatiu. A partir de la pràctica, de la gestió de conflictes a través de la mediació, s'observa la capacitat que tenen les persones de fer-se càrrec dels seus problemes. Es veu com es va realitzant un procés, que pot ser més llarg o més curt segons el cas, en què primer les persones s'escolten, comprenen què els passa, aprenen a posar-se en el lloc de l'altre i, finalment, cerquen opcions conjuntament. El sol fet de tenir un espai i un temps de trobada que parts i mediador han decidit voluntàriament per realitzar una acció conjunta ja és un pas molt positiu. Aquest primer pas, que alguns anomenen premediació, és imprescindible i importantíssim. Pot incloure trobades individuals amb cada una de les parts per entendre on es posen, és a dir, en què consistirà la mediació, quin és el paper del mediador o quina és la responsabilitat de cadascú. A través del servei de mediació es van mediant casos de conflictes entre alumnes del centre, entre professors i alumnes, entre professors, etc. De vegades alguna de les parts implicades en un conflicte de relació pertany al centre educatiu i una altra part és de fora del centre (pares, veïns, monitors de transport escolar, grups de joves externs al centre, etc.). És en aquests últims casos que, des de dins del centre (que és des d'on s'impulsa aquest servei) es veuria necessària una intervenció externa, un servei extern comunitari que poques vegades és present en l'entorn.

Aquest valor educatiu de la mediació s'observa quan la persona que ha passat pel procés explica la seva experiència. S'aprèn a veure l'altre amb uns altres ulls i a comprendre'l sense deixar de ser nosaltres mateixos i mantenint el que cadascú vol i desitja. No és d'estranyar que, en més d'un cas, ens hàgim trobat que persones que han passat pel procés de mediació després optin per formar part del servei de mediació i comencin a formar-se en aquest tema.

Les persones que exerceixen com a mediadors poden ser professors i alumnes formats en mediació i gestió de conflictes. S'ha optat per deixar molt oberta la tria del mediador: depèn de cada cas i es dóna prioritat a la part implicada que sol·licita l'ajuda perquè triï el mediador. Condicions essencials del servei són la voluntarietat i la confidencialitat.

Després d'un any i mig d'haver iniciat el servei, el grup de mediadors constituït com a grup de treball (estudi, debat, reflexió sobre casos, etc.) valorà que en la majoria dels casos s'arribà a acords positius i, el que és més interessant, es canvià o transformà la relació de les persones en conflicte. Aquest últim aspecte és especialment important pel valor que es dóna a la mediació en persones que pertanyen a grups que han de continuar una convivència (han de seguir al mateix centre, a la mateixa classe...).

Els casos mediatos són representatius dels casos de conflictes en els centres educatius. Això no obstant, cal tenir en compte la voluntarietat. En mediació és primordial que les parts en conflicte demanin l'ajuda d'un tercer d'una manera lliure i sense ser forçades o obligades a fer-ho. Aquest principi s'ha respectat sempre i la majoria dels casos s'han portat a terme per pròpia iniciativa en la demanda d'alguna de les parts o de totes dues. Es considera que el protagonisme i la presa de decisions pertany exclusivament a les parts. El mediador fa de conductor, de facilitador de la comunicació, etc. En algun cas, sobretot per la novetat del servei, el tutor o una altra persona propera ha derivat el cas amb el previ consentiment i aprovació de la persona interessada.

Els protagonistes són els joves, en el seu procés de creació de la personalitat, i en aquest context és molt important la mediació perquè els atorga la capacitat de prendre les seves pròpies decisions

Els conflictes escolars

A les escoles o als instituts hi ha conflictes, com n'hi ha en altres àmbits. De fet, el conflicte és natural en les persones i es pot donar sempre que s'estableix un sistema de relacions, com a la família, entre veïns, a la feina, ... També coneixem els conflictes internacionals, els conflictes entre grups socials, etc. De vegades es poden donar entre dues persones i d'altres entre grups, sempre però hi ha unes causes, una història; les persones que hi intervenen ho fan com a éssers totals, amb les seves pors, les seves ambicions, els seus desitjos... Aquestes persones tenen percepcions diferents de la realitat, les seves visions del món varien, els seus valors poden ser diferents, com també els seus interessos. Algunes vegades el conflicte pot ser violent, d'altres es pot mantenir latent, però sempre és un procés dinàmic que pot tenir diferents moments. N'hi ha que duren molt anys; d'altres són més efímers.

Malgrat les connotacions negatives que el conflicte té, si considerem que forma part de la naturalesa humana, podem trobar-hi sempre alternatives i vies de solució o transformació. Conèixer-los i gestionar-los per vies cooperatives forma part del nostre treball com a educadors.

A partir del Programa de mediació escolar abans esmentat i de les continuades xerrades amb professors de secundària, es poden observar situacions de conflicte que són les més freqüents als instituts. En descriurem algunes de manera tipificada, tenint present que cada conflicte és diferent perquè són diferents les persones que hi intervenen. I, per tant, també les possibilitats de resolució o canvi poden ser variades segons el cas. La majoria de casos que es descriuen, o simplement se citen, han estat gestionats a través de la mediació.

- Jove/adolescent amb actitud de prepotència enfrontat amb el grup.

En un curs portat a terme amb 35 professors d'institut (IES) es proposà com a primera activitat que expliquessin un cas viscut de conflicte en el marc escolar. El 26% de casos feien referència a conflictes creats per alumnes amb actitud de prepotència (amenaces a professors i companys, distorsió del grup-classe, vexacions, lideratges negatius...). Els professionals de l'ensenyament observaven l'afany de protagonisme i la necessitat de cridar l'atenció d'alguns

dels seus alumnes, i a l'hora de buscar-ne les causes es feia èmfasi en la manca de límits d'alguns alumnes i la seva actitud de persones consentides. Normalment, aquests són casos de feblesa, baixa autoestima, desmotivació, manca d'hàbits morals...

- Jove/adolescent assetjat per un altre (o altres) amb motiu de la seva diferència.

Un altre tipus de conflicte molt freqüent en l'àmbit escolar és l'assetjament, també freqüent en la societat actual en general. De vegades hi ha un impossibilitat d'acceptar-nos, de comprendre la diferència entre les persones. Aquesta diferència pot ser d'ètnia, de caràcter, de físic, per estar gras o prim, per no vestir a la moda... Un fenomen molt propi dels conflictes entre iguals a les escoles (*bullying*, en anglès) consisteix a intimidar o forçar amb amenaces i, en aquests casos, es produeix un vincle social en què la "víctima" opta pel silenci i, de vegades, això fa difícil de detectar-los per intervenir-hi.

- Amenaces entre un jove/adolescent de fora del centre i un alumne del centre.

Quan una de les parts és externa al centre (poden ser grups de joves, família...) la intervenció des del centre és més difícil. Tot i així s'han gestionat casos d'aquest tipus perquè són freqüents. La derivació del cas als serveis socials o a un possible servei de mediació comunitària seria allò més recomanable. Els casos d'aquest tipus són molt propers als d'assetjament.

- Baralles entre alumnes.

La baralla pot ser l'expressió d'una acció conflictiva puntual, però normalment representa la punta de l'iceberg o el moment d'esclat d'una situació complexa. La motivació d'una baralla es troba sovint en les relacions personals entre els joves per malentesos, rumors, pèrdues (amics, nòvios...), robatoris, etc. Casos així, entre iguals, poden ser mediat pels mateixos alumnes formats en mediació.

- Entre professor i alumnes o entre professor i alumne.

Aquest bloc és també molt freqüent. La gestió d'aquests conflictes es porta amb el treball del grup, des d'on en poden sortir representants per negociar amb el professor, amb assemblees de classe, entrevistes individuals, etc. Pot intervenir-hi un mediador o el mateix professor ho treballa amb el grup.

Entre professor i alumne solen haver-hi casos de malentesos o de considerar que hi ha un tractament diferenciat per part del professor, la qual cosa pot crear malestar i conflicte. Sovint tant l'alumne com el professor desitgen un canvi de relació per poder treballar més de gust. Gairebé sempre les persones se'n surten sense l'ajuda d'un tercer, però de vegades, no. La mediació entre professors i alumnes representa una dificultat (sobretot per part del professor), però quan es porta a terme, normalment és un èxit i la relació canvia.

L'educació en el conflicte

La mediació com a procés educatiu també vol dir referir-se a la mediació d'una manera més global. Fins aquí hem parlat dels efectes educatius de la mediació anomenada "formal", la que segueix un procés, uns passos fins a assolir un acord o una transformació positiva de la relació. La mediació, entesa com a acció més informal, comprendria una actitud, un corrent de pensament que aspira a comprendre el conflicte i a intervenir-hi positivament. Resoldre conflictes, mediar, o simplement acompanyar en el conflicte són activitats humanes que s'han desenvolupat sempre en totes les formes de relació social. Hi havia consells d'ancians, sacerdots, jutges, governants, homes bons... com a figures diferents però amb una mateixa funció: intervenir positivament en els conflictes entre dues o més parts.

El nostre programa de mediació introduït a l'educació secundària inclou, no només la mediació entesa més formalment, perquè es creà un servei de mediació, sinó també la mediació informal. I d'aquesta última en podríem parlar llargament perquè en referir-nos a la figura del professor-tutor (actualment, a secundària, gairebé tots els professors són també tutors i l'acció tutorial inclou la formació i l'orientació de l'individu i de l'individu en grup) trobem que molt sovint fa d'intermediari, de pont o de facilitador entre l'alumne i la família, entre

l'alumne i el grup o entre l'alumne i el professor. La nostra proposta és més general: educar en el conflicte, comprendre'l i practicar totes aquelles habilitats comunicatives i totes les tècniques adequades per gestionar els conflictes. La manera de portar a terme aquest propòsit ha estat elaborar uns materials aptes per a un crèdit variable titulat "Vida i conflicte", però també per treballar aquests temes en les sessions de tutoria (una sessió de tutoria és l'hora setmanal de treball entre el tutor i el grup).

El perquè d'un programa de mediació escolar

Aquests últims temps s'ha delegat molt en l'escola, se li han atorgat infinitat de competències i, encara que sempre se sent a dir que l'ensenyament afecta a tothom, en la pràctica l'escola sembla que hagi d'ensenyar-ho tot: ha d'educar en la prevenció de la droga, ha d'educar en la sexualitat, ha d'informar sobre la sida, ha de fomentar la solidaritat i la tolerància, ha de fer educació vial i també bucal! Aquesta preocupació dels diferents agents socials que promouen que l'escola doni sortida a aquest cúmul de necessitats educatives és ben lícit. L'escola és lloc de socialització fins als 16 anys i els nens, adolescents i joves hi passen moltes hores. Però resulta que l'escola ja té els seus objectius i els seus currículums: ha d'ensenyar llengua, matemàtiques, educació física, anglès, ciències, art, etc. Ja es veu que no ho pot atendre tot, que ha de prioritzar i triar, d'acord amb els seus "déus" o amb les seves narracions compartides.

La sensació de desconcert encara creix més quan hom es pregunta per la funció del mestre o professor. A la pel·lícula de Bertrand Tavernier, *Ça commence aujourd'hui*, una mestra s'expressa així: "Abans tenia 40 nens a la classe i podia treballar; ara només en tinc 25 i no puc. Els ho he d'ensenyar tot, a dir bon dia, a rentar-se...". L'escola de Tavernier era infantil, però aquestes paraules, si no exactes molt semblants, les podem sentir al professorat de secundària. Ara el professor és més educador i hi ha més necessitat d'una acció tutorial, d'un seguiment i orientació de l'alumne. Hi ha més necessitat d'educar en uns valors i actituds socials. De fet, això ja forma part dels objectius de la secundària: formar persones capaces de pensar, de prendre decisions, de buscar informació, de relacionar-se positivament amb els altres,

de cooperar amb ells; formar la personalitat, la capacitat de negociar, d'associar-se, etc.

És en aquesta línia d'educació de valors on situem els objectius del nostre treball, centrat primordialment en la millora de les relacions entre persones. Si treballem les relacions també podrem obtenir un millor rendiment a l'aula.

La necessitat hi és, en aquests moments, a la secundària, potser més que en d'altres moments. I també és possible d'aprendre i d'educar en el diàleg, en la bona comunicació, en saber escoltar... No n'hi ha prou a dir "és que no saben res!", "no escolten", "vénen mal preparats", "a casa no els posen límits i mira com ens trobem"... Es tracta de posar-s'hi i hi ha moltes maneres de fer-ho. La realització d'un programa de mediació escolar n'és una.

La prevenció d'actituds violentes o agressives és un altre dels objectius del programa. Comprendre el conflicte i educar en les diferents maneres d'intervenir-hi creiem que és una de les maneres de prevenir i, quan el conflicte ja ha esclatat i s'hi intervé amb la mediació, les persones que han passat pel procés saben enfrontar-se d'una manera diferent a altres problemes que es puguin trobar.

Aquest és un camí iniciat, un camí que una vegada vam titular "de pedres blanques", perquè no és camí fàcil però és clar. I si pensem en la societat actual, en alguns dels conflictes que tenim plantejats, sorgeix la necessitat de diàleg com un crit que uneix a la majoria de les persones. Però, què difícil es fa l'entesa!

Fina Dantí i Vilalta
Professora de l'IES de Lliçà d'Amunt

La convivència en els centres escolars

**Conclusions de les XII Jornades de Consells Escolars
de Comunitats Autònomes i de l'Estat**

Suggeriments i propostes de millora

1. Percepció de la situació

1.1. La tasca als centres educatius implica al conjunt de la comunitat educativa: cada un dels seus diversos membres s'hi enfronten cada dia. El professorat ha d'optimitzar la seva tasca docent i educativa, l'alumnat ha d'aprendre i dominar els continguts educatius i formar-se globalment. En alguns casos aquestes tasques han de realitzar-se en un context o ambient poc agradable o poc afavoridor. En les mans dels agents educatius hi ha la possibilitat de millorar aquest ambient per facilitar la labor prioritària: ensenyar i aprendre. Així podran dedicar totes les seves energies a seguir amb èxit el procés educatiu que és l'objectiu que es persegueix.

Un element que pot afavorir o dificultar el procés educatiu és l'ambient que es crea a l'aula o al centre d'una manera més o menys permanent a partir de la interacció que mantenen els diversos agents educatius: professorat, alumnat i altres membres de la comunitat educativa. En el cas de l'aula, s'afegeixen a la interacció les característiques de l'àrea, el mètode i l'espai; i en el cas del centre, l'estil organitzatiu i de gestió, els espais i altres característiques del centre.

1.2. La convivència és un objectiu específic i fonamental de tot el procés educatiu que comporta actituds i comportaments respectuosos, positius i de consens per part de tots els sectors de la comunitat escolar. La seva finalitat és la formació per a una vida social adulta i la millora del clima escolar.

En aquest afany resulta imprescindible la cooperació de tota la societat. En efecte, la convivència als centres educatius suposa, en part, un reflex de la convivència a la societat, amb les contradiccions i problemes que s'hi observen. Per això, no resulta fàcil aplicar solucions definitives per abordar la problemàtica de la convivència als centres educatius si a la societat en què està immersa l'escola s'adopten posicions d'agressivitat i violència, ja sigui en l'aspecte físic o en el psicològic, que incideixen de manera directa o indirecta en els actors presents a l'àmbit educatiu. La millora de la convivència als centres educatius ha d'emmarcar-se dins de la necessària millora en les

relacions existents entre les diverses persones, grups i institucions que formen la societat.

1.3. Independentment del fet que el conflicte és quelcom normal a tota la societat lliure i democràtica, també cal tenir en compte que el sistema escolar ha estat sempre i és per la seva naturalesa conflictiu i genera per si mateix un elevat nivell de pressió, imposició i violència simbòlica sobre la població escolar: assistència obligatòria (cada cop més prolongada), compliment obligat de tasques, convivència forçada amb els col·legues no escollits per cadascú, acceptació obligatòria de normes i condicions de funcionament, autoritat i decisions dels adults, no sempre suficientment consensuades, etc. No té res d'estrany que el sistema escolar susciți reaccions cada cop més adverses en generacions de joves que pertanyen a una societat que, d'altra banda, és cada cop més permissiva i laxa en el nivell de les seves exigències respecte a les generacions joves.

1.4. A la societat i a les famílies existeix en aquest moment un elevat nivell de permissivitat en relació amb les actituds i els comportaments dels joves, i aquesta situació, amb independència de la valoració que mereixi per ella mateixa, fa que es debiliti la capacitat dels joves d'assumir l'ordre escolar, necessàriament caracteritzat pel sentit de l'obligatorietat. Malgrat que el sistema educatiu exigeix unes imposicions, cal il·lusionar l'alumnat per a l'adquisició de coneixements.

Sobre les famílies incideix la crisi dels valors de les societats tradicionals, que no s'encerta a substituir per altres, amb el consegüent desconcert. En no saber gaire bé en què educar se suscita la inhibició i l'actitud permissiva. Això no significa que la família sigui l'únic factor d'inhibició educativa, sinó que existeixen altres elements econòmics, socials, culturals, etc. que influeixen en les actituds permissives.

1.5. Globalment els joves gaudeixen en l'actualitat d'unes cotes de benestar i d'accés al consum impensables en la infància i l'adolescència que visqueren les actuals generacions adultes. Exceptuant situacions de clar desfasament o abús, és evident que això no pot considerar-se negatiu. Però també cal ser

conscients que tenir i gaudir ja de gairebé tot pot no afavorir especialment la pedagogia de l'esforç, només rendible a llarg termini, i sobre el qual se situa precisament el sistema escolar, que es converteix així, davant l'estimació del jove, en contradictori i enemic.

No fóra bo, per descomptat, elevar la cota de l'esforç exigible fins a límits traumàtics o accentuadament selectius i discriminadors. Però tampoc convé rebaixar-los fins a l'extrem de fer-los inoperants o, el que és pitjor, consentir d'establir mecanismes que permetin eludir fàcilment les exigències de l'esforç, contribuint d'aquesta manera al fet que el jove es faci la il·lusió d'haver aconseguit allò que ni tan sols ha intentat.

1.6. Sembla que en el trànsit entre dos segles, amb una revolució tecnològica accelerada i de canvi de valors, i amb més mitjans materials que mai, estem obligats a girar els ulls cap a alguns dels valors més elementals, com el respecte als altres, la tolerància, la convivència i la solidaritat entre les persones; els principis bàsics de la participació i la democràcia; el respecte als drets humans, al medi ambient, a la igualtat d'oportunitats i al valor de l'equitat.

Per això, i dins de l'àmbit escolar:

- a) Els docents han de reflexionar sobre el paper i les funcions que han de d'exercir davant els canvis que s'estan produint a la societat. El professor actual "va aprendre" les normes socials de comportament en una estructura i en un sistema diferent de l'actual. Per tant, el model anterior ja no serveix i el professor ha de canviar d'ona perquè connectin els receptors dels alumnes.
- b) Els pares i mares han de comprometre's a participar en l'elaboració i a afavorir el consens i l'acceptació de les normes de convivència familiar, escolar i social.
- c) Els alumnes han de participar i contribuir en les normes de convivència proposades pels grups de classe i les assemblees d'alumnes, així com les proposades i aprovades per la comunitat escolar.
- d) El conjunt de la comunitat educativa ha de comprometre's en la millora de les normes de convivència del centre.

1.7. Cal tenir una visió àmplia i positiva de la convivència, i també de la disciplina, que les situï al marc de la qualitat dels processos educatius i a la recerca de l'harmonia de les relacions entre les persones i entre les institucions i els sectors de la comunitat escolar.

No sembla adequat a la realitat que els problemes de convivència als centres educatius es presentin només en termes de conflicte i de violència; això projecta sobre ells una forta càrrega de consideració negativa, que porta com a conseqüència a reclamar mesures eminentment punitives i de control, normalment dirigides contra els estudiants, a qui es considera principals causants dels conflictes produïts a l'escola.

1.8. La creixent importància que es dóna, no només als mitjans de comunicació social sinó també per part dels poders públics i de la mateixa comunitat escolar, als temes relacionats amb la convivència (violència a les escoles, problemes d'ordre i disciplina, hàbits poc facilitadors de les relacions entre els diversos sectors de la comunitat escolar, etc.), no s'ha correspost fins ara amb una política positiva d'iniciatives innovadores i d'accions que donin resposta als problemes esmentats. No fóra bo encomanar-ho tot a un projecte d'enduriment de les mesures disciplinars i punitives, que després, a l'hora de la veritat, ningú no arriba de fet a aplicar del tot, potser perquè acaba faltant convenciment pel que fa a la seva eficàcia.

1.9. Cal incidir de forma positiva des del món educatiu en el paper distorsionador que en el tema de la convivència escolar tenen els mitjans de comunicació, perquè es considera que, sovint, donen una imatge equivocada tant del professorat, que es presenta com un col·lectiu estressat i desil·lusionat, com de l'alumnat, que es presenta com a conflictiu. Aquesta imatge no és en cap cas representativa de la situació real en què ens trobem.

1.10. Els mitjans de comunicació, tant a escala nacional com en l'àmbit de les diferents Comunitats Autònomes, cada cop s'està ocupant amb més freqüència de les accions violentes que succeeixen en l'entorn escolar. Lluny de tractar el problema en profunditat, alguns d'aquests mitjans busquen causar impacte i

produeixen en la majoria dels casos una alarma innecessària que impedeix analitzar el problema des d'una òptica educativa i social adequada.

Hauria d'exigir-se major rigor als mitjans de comunicació social, especialment als de titularitat pública, en el compliment dels acords signats per a la protecció de la infància, evitant aquells programes que promoguin contravalors i que propiciïn comportaments antisocials. És necessari, per acabar, desenvolupar als mitjans de comunicació campanyes institucionals perquè es valori la funció educativa del professorat.

2. Propostes concretes per a la millora de la convivència als centres

2.1. En relació amb el centre

2.1.1. El centre en el seu conjunt

2.1.1.1. Malgrat que l'aula sigui un marc privilegiat, tant pel que fa a la relació del professor amb l'alumne com de l'alumne amb el professor i entre els alumnes, cal establir mecanismes que permetin mantenir aquest nivell qualitatiu de relacions més enllà de la classe en sentit estricte, de manera que el professor sigui educador i l'educand es consideri efectivament com a tal en tot moment i espai.

2.1.1.2. Es considera que, davant un conflicte que afecti la convivència en un centre, s'han d'esgotar totes les possibilitats per resoldre'l amb criteris pedagògics en el marc més proper d'on ha sorgit, amb els recursos humans i els serveis existents al centre. A més, és important convertir sempre els conflictes en una ocasió per aprendre a conviure.

2.1.1.3. Caldria detectar a cada centre quins són els factors més importants que incideixen negativament en la convivència escolar, per poder-hi actuar amb

coneixement fundat. Disposar d'informació objectiva sobre els tipus de dificultats més comunes o més vistoses, conèixer el context en què es produeixen, quins alumnes les protagonitzen, amb quins professors, amb quina freqüència. Analitzar les possibles causes i els remeis que s'hi estan aplicant. En tot cas, la crítica constructiva i la seva acceptació pacífica suposen un ferm suport on fonamentar la convivència entre els grups humans en general, la qual cosa té una aplicació especialment rellevant a l'àmbit educatiu.

2.2.1.4. És sabut que l'entorn físic condiona d'alguna manera les conductes humanes. Cal assegurar-se que els centres reuneixin un mínim de condicions en la seva infraestructura i educar l'alumnat en la seva conservació i respecte.

El centre ha d'obrir-se al desenvolupament d'activitats en col·laboració amb organitzacions i iniciatives socials de l'entorn. Hem de possibilitar que els mateixos alumnes impulsin activitats a organitzacions mixtes amb entitats juvenils, del barri, ONG... Seran elements de millora de la convivència la socialització amb altres joves, la introducció al centre de projectes per a actuacions solidàries, com també les activitats artístiques amb projecció exterior. També seria efectiu, en aquest sentit, portar "convidats" al centre per participar en xerrades o altres activitats que hagin sorgit de la iniciativa dels alumnes de comú acord amb departaments, tutors i cap d'estudis. En definitiva, cal trencar l'aïllament que tenen els escolars als seus cercles d'amistat, que en ocasions són excessivament reduïts. En aquest sentit s'ha d'entendre un desitjable increment de la relació de l'escola i el seu entorn, perquè l'escola no quedi aïllada de les realitats cíviques en què s'inscriu.

2.1.2. El projecte educatiu de centre

2.1.2.1. La convivència és objectiu formatiu en si mateix i no s'ha d'entendre només en el sentit de ser un simple mitjà amb vistes a l'aprofitament i el progrés als altres nivells de formació i instrucció. Com a tal ha de ser tractada en el projecte educatiu de centre, on s'han de fer explícits els trets i les característiques del model de convivència, de relacions i de treball que s'aplica al centre educatiu, tant pel que fa a la convivència interna dins de cada sector (professorat, equip directiu, personal no docent, alumnat i famílies), com dels diferents sectors entre si.

2.1.2.2. Tot i que hi hagi una bona gestió global de la convivència, els problemes apareixeran, perquè són propis de qualsevol sistema de relacions humanes, però la prevenció contribueix a reduir-los. El fet d'abordar-los i resoldre'ls amb serenitat, amb raonament, amb implicació cooperant dels afectats, condueix a la seva transformació en oportunitats per madurar i créixer.

Amb aquesta finalitat, el PEC ha de fomentar l'adquisició de capacitats i habilitats socials, un clima de relacions positiu i les estratègies necessàries per tractar els conflictes quan s'albira el seu inici, mitjançant sessions de tutoria i dinàmica grupal. Caldrà disposar de temps escolar obert al diàleg, l'expressió, la comunicació i el debat, amb estructures de classe més flexibles.

2.1.2.3. Així mateix, el PEC ha de tenir en compte qüestions referides a la disciplina, l'ordre, el silenci, el respecte a la norma, com també els hàbits de neteja i cura de materials, ja que la seva condició de mitjans els fa imprescindibles per a una convivència en què es garanteixin els drets de tots i el benestar col·lectiu. És per això que aquests objectius formatius i aspectes de la convivència no haurien d'estar avui tan mancats d'estima.

Caldrà dir quelcom semblant pel que fa a l'ús respectuós del llenguatge i les normes de correcció en el tracte.

2.1.2.4. Aquests projectes educatius de centre haurien de programar els temes transversals, atès l'entorn del centre, el medi sociocultural i la transcendència de les necessitats educatives, fent de l'espai escolar un espai per al diàleg social, no quedant-se, com sovint passa, en una exposició merament formal sinó en una eficaç defensa i actuació en el camp dels valors.

2.1.2.5. La nostra societat en general i els centres educatius d'una manera més concreta estan adquirint cada vegada una més gran diversitat cultural. Els projectes educatius, els projectes curriculars de centre i les programacions d'aula han d'ésser elaborats des d'una perspectiva multicultural, posant una atenció especial a les diverses realitats culturals amb les quals han de conviure diàriament. D'aquesta manera estarem contribuint des del sistema educatiu al fet que els estudiants valorin la diversitat cultural i aprenguin a conviure-hi.

2.1.3. El currículum i la transversalitat

2.1.3.1. Cal posar l'accent educatiu en "l'aprendre a ser", en formar la persona, i cal prioritzar el paper de les actituds, els valors i les normes com a orientador del currículum. S'ha de treballar amb els alumnes el desenvolupament de la intel·ligència emocional, de les habilitats cognitives, del raonament moral i de les habilitats socials. Tot això oferint un tracte individualitzat a l'alumnat perquè pugui ser atès sigui quin sigui el seu nivell d'aprenentatge.

2.1.3.2. Els continguts del currículum han de ser significatius per a l'alumnat i atendre les seves necessitats i interessos, propiciant un ensenyament més vital i vivencial, sobretot a l'etapa obligatòria.

Així mateix, caldria plantejar si els continguts que s'imparteixen a l'ESO i, en general, a l'educació obligatòria, amb un fort component disciplinar, responen a les necessitats de formació dels joves, sobretot de cara a la seva participació com a membres actius d'una societat democràtica i complexa com l'actual, a l'inici del segle XXI. En tot cas, si parlem d'educar en i per a la convivència, les habilitats de comunicació per participar, debatre i discutir es converteixen en les principals eines que hem de fomentar.

2.1.3.3. S'ha de potenciar decididament "l'educació dels valors en què es fonamenta la convivència", adoptant per a això mesures concretes a múltiples nivells, des d'una accentuació dels objectius actitudinals a totes les programacions (en correlació lògica amb les avaluacions, sobretot als primers cursos), fins a les disposicions normatives dels currículums.

2.1.3.4. El caràcter transversal de l'educació en valors exigeix una especial atenció a la previsió i una coordinació entre els professors que passen per l'aula o l'etapa perquè tots incorporin en aquests àmbits les relacions basades en el respecte a les persones, com també els drets humans de llibertat, justícia, tolerància activa, no discriminació per raó de gènere, ètnia, religió, llengua, l'interculturalisme, la solidaritat, especialment amb els més dèbils... No tan sols com a objecte de coneixement teòric sinó també com a aprenentatge d'actituds i de comportaments tolerants i solidaris.

2.1.3.5. Cal fer efectiva la flexibilització del currículum. Per a molts dels alumnes, i en especial per a molts dels que tenen més dificultats en el seu itinerari escolar, el gran problema per resoldre és tot el que es refereix a les exigències curriculars. La conversió de part de l'ensenyament secundari en obligatori està sent una enorme font de frustracions i problemes per a tots aquells alumnes que no estan en condicions d'afrontar amb èxit les exigències creixents dels programes acadèmics.

Els centres escolars i els professors no sempre disposen d'experiència en aquest tipus d'oferta complementària, i l'administració no sempre arbitra els mitjans necessaris per portar a terme una actuació curricular que afronti la diversitat dels alumnes amb certes garanties d'èxit; aquesta efectivitat s'ha d'aconseguir en la mesura que hi hagi una aportació suficient de mitjans i recursos i el pertinent compromís professional dels equips docents. Sembla evident que, mentre no es resolgui aquesta qüestió de la flexibilitat curricular, ens trobarem davant problemes de convivència de difícil solució amb simples mesures disciplinars.

2.1.4. Les normatives de règim intern

2.1.4.1. A convida s'hi aprèn convivint i, per tant, als centres escolars té especial transcendència tot el que regula la convivència: els drets i deures dels seus components, les normes de convivència, els sistemes de resolució de conflictes, els mecanismes de participació en la presa de decisions, el repartiment de poders i responsabilitats, les possibilitats d'associació, el funcionament dels òrgans col·legiats, els criteris de distribució i utilització de temps i espais... Cal no oblidar en cap cas que l'experiència confirma que, a mesura que augmenta la participació de l'alumnat, disminueix la conflictivitat.

2.1.4.2. És necessari que les normatives de convivència als centres s'elaborin i es reelaborin constantment, no només per la necessitat de la seva contínua actualització, sinó també per poder oferir a l'alumnat la possibilitat de participar en el seu establiment.

No es pot pretendre un elevat nivell d'identificació dels alumnes amb les normatives si les troben ja fetes i promulgades i no hi va haver pràcticament participació d'ells en l'esmentada elaboració i establiment. La participació significativa en l'elaboració de la norma comporta la identificació amb ella i un pacte implícit a favor del seu acatament.

2.1.4.3. Les mateixes normes del reglament de règim intern poden, en ocasions, ser causants de conflictes. En efecte, una disciplina fèrria, allunyada de la realitat vital de l'alumnat, no ajudarà a crear un bon clima al centre. Tampoc no ajuden a aconseguir un bon clima de convivència les actituds exclusivament permissives i comprensives. Des de les actituds d'autoritat i al mateix temps de comprensió, és a dir, combinant autoritat i afecte, els nens i les nenes aprenen a descobrir els límits i les relacions amb els altres des del respecte i la igualtat.

Per tot això cal utilitzar amb major freqüència i rigor les vies de participació existents -comissions de convivència, junta de delegats, assemblees d'aula-, i superar el recurs als reglaments de règim intern principalment com a catàleg de faltes i sancions, amb els corresponents processos d'instrucció d'expedients sancionadors. Així, doncs, la construcció dels reglaments serà objectiu que exigeix la participació i el reconeixement de tota la comunitat educativa d'acord amb el seu entorn i necessitats específiques.

2.1.4.4. El reglament de règim intern del centre s'ha de concebre, no només com un codi de sancions, sinó com la concreció dels principis i objectius del centre docent, oferint un servei escolar per a la formació d'un model de persona lliure que ha assimilat la seva pròpia escala de valors i la projecta mitjançant l'exercici de la solidaritat i el respecte als altres, a les instal·lacions del centre i als béns col·lectius socials, culturals i mediambientals. Cal que l'avaluem periòdicament per conèixer-ne els resultats.

2.1.5. L'aula

2.1.5.1. La consolidació d'una comunitat democràtica d'aprenentatge té un primer referent que és l'aula, perquè és allà on al final la interacció entre

alumnat i professorat definirà l'ambient social que es manifesti en aquest important recinte escolar. En aquest sentit cal tenir en compte els referents i valors educatius següents: l'organització social de l'aula des de la perspectiva de la participació i no de la passivitat de l'alumnat; el treball d'aquest, ja sigui individual o grupal; l'ús d'estratègies metodològiques que fomentin la motivació, i la relació professor/alumne basada en l'afectivitat i la comunicació i no en l'autoritarisme, tenint present que el clima de l'aula condiona el clima del centre.

2.1.5.2. La manca de motivació en un sector de l'alumnat respecte als objectius formatius del sistema escolar apareix com a determinant de situacions conflictives. Tot i que el problema transcendeix les possibilitats d'acció de l'escola i depèn també de múltiples factors familiars, socials i polítics, el sistema escolar, operant sobretot a l'interior de l'aula, i per mitjà del tracte personal i d'una diversificada acció didàctica, pot aconseguir molt en aquest camp. El que indiquem exigeix una reducció de la ràtio que faciliti la millor atenció a les necessitats de l'alumnat, així com un increment de les plantilles dels centres que possibiliti l'autonomia en l'organització dels agrupaments.

2.1.5.3. Els alumnes aprenen, en gran mesura, gràcies a les interrelacions entre ells. És bàsica la dinàmica del grup classe per a l'aprenentatge de tots els seus membres. El paper del professorat no és, doncs, suficient; un grup que no fos divers frenaria l'avenç dels seus integrants; d'aquí la importància del grup classe i les relacions que s'estableixen entre els seus components.

La convivència ha de fonamentar-se en l'acceptació de la diversitat, que és el que fa que la convivència sigui possible, rica, interessant i profitosa per a tots. Des dels centres s'ha de promoure un bon aprenentatge convivencial, perquè a l'àmbit social els alumnes, futurs adults, es comportin correctament i aprofitin les grans possibilitats de la diversitat humana.

L'escola ha d'evitar que les diferències es converteixin en desigualtats. Les tendències actuals afavoridores de fer agrupacions segregadores, d'agrupar els alumnes en funció del suposat nivell acadèmic, no ajuden a la necessària

diversitat, la qual cosa dificulta la convivència, la companyonia, la col·laboració, la solidaritat i, en canvi, sí que fomenta la competitivitat.

L'escola ha de ser un instrument imprescindible per evitar un dels grans perills del present i del futur: l'exclusió social.

2.1.5.4. L'obligatorietat, juntament amb altres aspectes que hi estan relacionats, comporta en aquests moments una realitat inqüestionable: la presència a les aules d'ESO d'algun sector de l'alumnat que, de vegades, no encaixa amb les actuals propostes educatives dels centres.

Davant aquesta nova realitat no serveix el plantejament que aquell alumne o alumna que no s'adapti o no s'integri que se'n vagi, actitud que ens portaria a una escola selectiva i excloent. Tampoc no són fàcils ni viables les solucions que incideixen únicament en el professorat.

Una opció coherent seria l'aposta per introduir a l'acció educativa el màxim d'elements que facilitin o afavoreixin el canvi (i, per tant, l'adaptació i la integració) en l'alumnat, considerant que alguns àmbits de la institució escolar, especialment el curricular i l'organitzatiu, poden sofrir variacions encaminades a aquesta finalitat.

2.1.6. La comissió de convivència

2.1.6.1. Es recomana que a tots els centres educatius es constitueixin comissions específiques amb el propòsit de promoure la convivència als centres. En aquestes comissions hauran de ser-hi presents tots els sectors implicats en la vida del centre.

A més de vetllar, pel que fa a la convivència, pel correcte exercici dels drets i deures de tots els membres que componen la comunitat educativa, hauria de portar a terme també d'una manera prioritària una labor preventiva amb la finalitat d'evitar fets i actituds contraris a la convivència al centre. Aquesta labor preventiva es pot concretar en aspectes tals com: revisió anual del RRI, pla

d'acció tutorial sobre la convivència amb supòsits pràctics, col·laboració familiar, control d'assistència, atenció a la diversitat, etc.

La comissió de convivència hauria de disposar d'uns mecanismes ràpids i coherents de mediació per adoptar alternatives educatives sense necessitat de recórrer a expedients disciplinaris.

2.1.6.2. Es proposa que s'organitzin cursos específics de formació (competència social, mediació, etc.) per als pares i les mares, especialment els que formen part de la comissió de convivència del centre, i que a la formació inicial i permanent dels mestres i professors es facilitin recursos i estratègies per tractar els problemes de convivència.

2.1.6.3. A cada localitat cal fer programes integrals i multidisciplinars en els quals participi tota la comunitat educativa, entesa en sentit ampli: centres educatius, conselleria d'educació, conselleria de benestar social, famílies, policia local, inspecció educativa i altres entitats.

2.2. En relació amb els òrgans col·legiats de govern

2.2.1. El consell escolar de centre

2.2.1.1. Cal dotar els equips directius i els consells escolars d'autonomia i capacitat suficient per impulsar i concretar la convivència i tractar d'evitar haver de recórrer a processos administratius complexos.

2.2.1.2. Dins del marc d'autonomia de funcionament que les lleis confereixen als centres educatius, caldrà adequar la seva organització per donar resposta a les dificultats que posessin en perill la convivència, en els termes següents:

a) Facilitar als centres major autonomia organitzativa i curricular i, des de l'Administració educativa, recolzar aquelles iniciatives i projectes que, generats des de la comunitat educativa, estiguin orientats a una millora de la convivència escolar.

b) Posar atenció a altres aspectes organitzatius del centre -horaris, vigilàncies a les hores d'estudi i esbarjo-, ja que les conductes contràries a la convivència rarament es produeixen en hores de classe i dins les aules.

2.2.1.3. Els consells escolars hauran de realitzar un diagnòstic sobre la situació de la convivència al seu propi centre escolar i sobre els seus punts forts i punts de conflicte i tensió, com a part essencial i prèvia per a l'adopció d'accions específiques al respecte.

L'Administració educativa haurà de preparar els materials oportuns i formar els equips directius i departaments d'orientació en les tècniques de diagnòstic esmentades.

2.2.1.4. El consell escolar té responsabilitat sobre tots els processos organitzatius del centre que incideixen en la convivència i el bon ambient.

2.2.2. El claustre

2.2.2.1. En la millora de les relacions existents als centres, el claustre de professors adquireix un paper d'especial transcendència, atès el seu profund coneixement de la institució escolar. Els plans específics de convivència que hagin d'ésser implantats als centres hauran d'estar necessàriament influïts per les consideracions que sobre el tema presentin els membres d'aquest òrgan.

2.2.2.2. És molt important la coordinació de tot el claustre o, com a mínim, de l'equip docent de nivell per tal d'actuar amb els mateixos criteris, sobretot pel que fa a la coordinació curricular i al seguiment de l'alumnat.

És imprescindible que l'equip docent, que en conjunt és el que realitza la funció tutorial, posi en comú el coneixement i la informació dels esdeveniments de cada aula, coordini els continguts, les metodologies i la gestió de l'aula i ajusti els criteris generals d'avaluació, promoció i certificació.

Per possibilitar el que hem esmentat anteriorment cal a tots els centres, especialment als de secundària:

- a) Fer possible l'existència d'equips docents que actuïn sobre un nombre reduït de grups d'alumnes i que ho facin amb continuïtat.
- b) Disposar de temps en l'horari del professorat perquè pugui realitzar-se la reflexió i la coordinació en profunditat dins d'aquests equips.

2.3. En relació amb la direcció

2.3.1. És important el paper que pot jugar la direcció dels centres en aquest tema, com a líder que fomenta el diàleg i la convivència entre els pares i tots els sectors educatius.

2.3.2. Una altra de les mesures importants en relació amb la convivència és portar a terme estratègies concretes de formació dels directors/es dels centres escolars, amb cursos específics de formació en els quals s'introdueixin exemples pràctics d'actuació en casos problemàtics de conflictes entre alumnes, situacions socials o laborals complicades, etc. Això els permetria anar captant quin tipus d'actuacions són més pertinents per afrontar els problemes i per organitzar l'escola d'una manera operativa.

2.3.3. L'equip directiu ha d'assumir el compromís d'estimular i garantir les actituds que promoguin la convivència evitant així altres actituds d'inhibició que es produeixen de vegades entre el professorat. En aquest punt adquireix molta importància el paper de lideratge que té l'equip directiu per dinamitzar els educadors, com també el paper que tenen els educadors per dinamitzar els alumnes i les famílies.

2.4. En relació amb tota la comunitat escolar

2.4.1. La convivència és un factor de qualitat que ha de construir-se de manera intencional i sistemàtica mitjançant les actuacions de tots els membres de la comunitat educativa. Aprendre a conviure és un objectiu exigible a la institució escolar en totes les seves etapes. Cal, per tant, que tots els agents de la comunitat educativa, entre ells tots els professors, no només els tutors o els orientadors, se sentin responsables d'aquesta tasca.

S'observa que quan un col·lectiu de docents, pares i mares, alumnes... es proposen la realització d'alguna acció en aquest tema de la convivència, es produeix de forma espontània una millora, fins i tot abans de començar l'actuació concreta; per tant, s'aconsella realitzar esforços en la planificació d'activitats en aquest àmbit, encara que els seus propòsits no siguin gaire exigents o ambiciosos.

2.4.2. Les enquestes revelen que tots els sectors de la comunitat escolar aprecien com a altament positiu l'ús del diàleg com a mitjà per resoldre les situacions conflictives. Es considera positiu el seu tractament directe i detallat amb les persones implicades -professors, estudiants, i també famílies-, i que només en casos excepcionals passi l'assumpte al consell escolar o a la comissió de disciplina.

2.4.3. Cal desenvolupar un ampli pla de formació dirigit al professorat, famílies, alumnat i personal no docent, que tingui com a objectiu destacar la importància de tenir establert un model de relacions o de convivència a cada centre educatiu, que sigui consensuat per totes les parts, respectat per tots, i basat en la idea que "sense normes no podem funcionar". El treball en grup ha de passar del camp teòric al pràctic. Tampoc no es pot oblidar que afavorir la participació és afavorir la convivència. Així mateix, el coneixement mutu i l'intercanvi d'experiències entre els centres facilitaria les relacions entre la comunitat escolar.

2.5. En relació amb el professorat

2.5.1. El professorat en general

2.5.1.1. Preparació específica

2.5.1.1.1. És necessari introduir en la formació inicial i permanent del professorat els aspectes referits al complex món de relacions interpersonals als centres: tècniques de motivació, habilitats socials, resolució de conflictes i estratègies per fomentar la participació. Així, doncs, el futur del factor convivencial als centres educatius s'ha de caracteritzar per una preparació

específica del professorat tant en els aspectes teòrics com pràctics per atendre situacions relacionades amb la convivència i la conflictivitat.

També és necessària una formació graduada que vagi des de la formació inicial, els cursos oferts des dels serveis de l'administració o els centres de professors, a la formació als mateixos centres i a les diverses zones.

2.5.1.1.2. Aquelles administracions educatives que encara no ho hagin fet han de desenvolupar de manera immediata allò que preveu l'article 24.2 de la LOGSE i el seu desenvolupament al Reial Decret 1692/1995 de 20 d'octubre (BOE de 09/11/95) en relació amb el curs de Qualificació Pedagògica per al professorat d'educació secundària, per mitjà d'un conveni amb les universitats o per iniciativa pròpia.

Durant els processos de formació es fomentarà en els professors una actitud d'implicació en la seva tasca docent que els porti a:

- a) Avaluar el fracàs escolar com a factor important de desmotivació, que genera sentiments d'exclusió i actituds reactives d'agressivitat en els alumnes.
- b) Establir a les aules estratègies metodològiques que promoguin la cooperació entre els alumnes, mitjançant la constitució d'equips heterogenis de treball a l'aula, com a forma d'atendre la diversitat i millorar, així, la convivència.
- c) Reflexionar sobre la relació entre les decisions curriculars que s'han de prendre en la pràctica docent i la motivació i la implicació de l'alumnat.

2.5.1.1.3. Dintre de les tasques de preparació del professorat ha de procurar-se la tutorització d'aquelles persones que s'inicien en l'exercici de la docència, donant-los a conèixer les normes de convivència, prevenint-los de possibles situacions problemàtiques i oferint-los ocasió perquè ells també aportin les seves opinions i experiències.

2.5.1.1.4. Cal superar els estereotips vigents en relació amb el professorat de primària i de secundària, que poden dificultar la relació entre ells, sobretot a l'ESO, on ambdós grups de professors han de treballar junts. En aquest sentit, les diferències en la seva formació i experiència no haurien d'actuar com un

factor de disgregació i comunicació sinó com una possibilitat de complementació mútua. Cadascun dels grups pot aportar al conjunt una experiència diversa però que constitueix una dimensió necessària per portar a terme la funció educativa a l'ESO. En aquest sentit, seria desitjable una millora efectiva en la formació inicial del professorat d'infantil, primària i secundària.

2.5.1.2. Valoració social

2.5.1.2.1. El lideratge del professorat posseeix un paper primordial a l'hora de concebre plans d'actuació concrets en l'àmbit de la convivència. Aquest lideratge ha d'estar basat, entre altres factors, en un prestigi personal guanyat davant l'alumnat, reconegut per ell mateix i sustentat en posicionaments de raó i coherència mantinguts pels docents. Així mateix, és fonamental treballar pel reconeixement i la dignificació social de la funció docent, la qual cosa repercutirà en l'autoestima del professorat i en una major motivació per a l'exercici de les seves funcions.

2.5.1.2.2. Encara que la convivència no estigui necessàriament vinculada a una igualació o homogeneïtzació de situacions o de categories professionals, sembla clar que les situacions de dubte respecte al futur laboral, les de provisionalitat en el destí o d'inseguretats professional, que afecten un ampli sector del professorat, no afavoreixen gens ni mica el clima de positiva convivència i cooperació.

Sempre sense perjudici dels principis de competència, mèrit i publicitat, l'administració educativa ha de fer un decisiu esforç per oferir a tots els professors la possibilitat d'adquirir estabilitat i promoció laborals.

2.5.2. L'acció tutorial

2.5.2.1. Es destaca la importància de l'exercici de la tutoria individual i de grup, dins de la funció docent, dirigida a tots i cadascun dels alumnes i, principalment, per atendre l'alumnat que requereix mesures d'atenció especial. Cal que el centre estableixi criteris d'adjudicació de tutories tenint en compte les necessitats d'aquest alumnat. Per tal de millorar aquesta atenció tutorial es

recomana que s'organitzin cursos de formació que facilitin estratègies per portar a terme aquesta labor.

2.5.2.2. Potenciar el paper de la tutoria en tres aspectes: en primer lloc, conferint més relleu al seu "paper mediador"; en segon lloc, atorgant al tutor una certa capacitat executiva en relació amb les situacions que afecten la convivència; per acabar, possibilitant una major dedicació horària a la funció tutorial. El tutor com a "mediador de conflictes" ha d'intervenir en la solució educativa dels problemes de convivència mitjançant l'anàlisi de la situació entre les parts, abans de recórrer a l'estricta aplicació del règim disciplinari. No sempre és útil recórrer directament al director o cap d'estudis.

2.5.2.3. Es veu la necessitat d'una major coordinació en l'àmbit de l'acció tutorial:

- a) Entre els tutors del mateix cicle i de cicles diferents.
- b) Entre orientadors i tutors (es destaca la importància de mantenir una reunió setmanal entre orientador i tutors per analitzar la situació i planificar accions conjuntes).

La formació d'equips docents que comparteixin el projecte educatiu del centre facilitarà i fomentarà la coordinació de l'acció tutorial, homogeneïtzant tractaments i iniciatives que tendeixen a afavorir la convivència i a potenciar-ne l'eficàcia.

Quant a l'avaluació, l'equip de professors d'un grup farà el seguiment de l'adquisició d'hàbits socials, d'interiorització de normes, d'habilitats de comunicació i cooperació. Però també, dels avenços de la convivència en el grup, de la contribució que hi ha fet cada alumne, dels problemes que hi hagin sorgit i de la manera que s'han resolt.

2.5.2.4. La tutoria ha de realitzar-se en un horari adequat que faciliti la tasca i l'interès. Proposem que per evitar el desinterès i el cansament la tutoria no se situï ni a primera ni a última hora de la jornada escolar.

Durant les sessions de tutoria s'hauran de desenvolupar activitats sobre mecanismes i estratègies de resolució de conflictes, amb casos i exemples pràctics.

És convenient concebre estones perquè els alumnes puguin parlar entre ells, analitzar temes i proposar actuacions.

També cal realitzar activitats d'educació emocional, com: identificació d'emocions i estratègies per a la seva gestió, desenvolupament de l'autoconeixement, identificació dels símptomes d'estrès i la seva incidència, educació de les habilitats socials, desenvolupament d'habilitats per a la convivència, etc.

Cal enriquir l'acció tutorial en la dimensió de l'atenció a les famílies dels alumnes. Això exigeix la previsió d'estones suficients i adients que facilitin l'assistència de pares i mares, la realització de reunions periòdiques amb aquests pares i mares per tal de garantir el coneixement de l'alumnat i intercanviar informació entre la família i els educadors sobre el seu procés educatiu.

2.5.2.5. També resulta molt important l'enriquiment de l'acció tutorial en relació amb l'atenció a les famílies dels alumnes. Això exigeix, entre altres requisits, la previsió d'espais de temps suficients i adequats perquè aquesta relació amb les famílies sigui efectivament possible, així com la convocatòria periòdica de reunions del tutor amb el conjunt de pares d'alumnes.

2.5.2.6. Atesa l'enorme importància de l'acció tutorial, en relació amb el tema de la convivència i amb molts d'altres, aquesta funció haurà de ser incentivada en els termes que oportunament fixi cada Comunitat Autònoma. Es tracta d'exigir més de la tutoria i, per tant, compensar-la.

2.5.3. Els orientadors

2.5.3.1. Seria de gran importància que els orientadors, de comú acord amb el professorat, assumissin com una part normal de les seves tasques fer sessions de treball amb les famílies sobre els temes que afecten la convivència. Aquestes reunions no haurien de ser només individuals (en les quals el tema habitual és el fill), sinó també col·lectives (en les quals els temes siguin més variables i arribin a qüestions relacionades amb la problemàtica general de la convivència i les relacions entre sectors dins del centre, com també a temes de salut, perspectives de futur per als nens, etc.).

2.5.3.2. Pel que fa a la dotació de plantilles, als centres amb immigrants o amb col·lectius en desavantatge social, el Departament o l'Equip d'Orientació tindrà la dotació adient a les necessitats específiques de compensació educativa d'aquest centre, incloent-hi el suport dels serveis tècnics especialitzats en prevenció i recuperació de conductes antisocials.

S'hauria de generalitzar la figura de l'orientador a l'educació infantil i primària, com també augmentar el nombre d'orientadors juntament amb professorat de suport a l'ESO.

2.5.4. El treballador social i l'educador social. La mediació

2.5.4.1. És necessari incorporar nous professionals a l'equip de persones que treballen a l'escola o en connexió amb les escoles. La violència, en efecte, no és un problema escolar sinó que sorgeix com a conseqüència de molts factors, alguns dels quals són aliens a l'escola (les famílies, els grups d'amics, el mateix clima que es respira al medi social, etc.). Per tot això cal integrar l'actuació formadora del professorat en un marc més global en què s'intenti abordar no només l'educació dels subjectes sinó la seva adaptació social més general. Per això, serà necessària la presència de treballadors/es socials i/o educadors/es socials que prolonguin l'atenció fins a les famílies i el medi ambient, com també de personal sanitari (d'infermeria o medicina) que atengui problemes relacionats amb la salut. De vegades (en situacions més complicades) pot ser convenient treballar en estreta col·laboració amb la policia local i amb les

autoritats locals en general. Està donant bons resultats a països del nostre entorn la presència de nois joves als col·legis per tal d'exercir, des d'una posició més propera i horitzontal amb els alumnes, un determinat tipus de suport i supervisió en les situacions conflictives.

Els professionals dels quals parlem podrien assumir, entre altres funcions, la de *mediador*, capaç d'actuar al marge de pressions específiques dels sectors implicats en els conflictes, amb intervenció també en els factors externs al centre que afectin la convivència.

Entre les seves funcions també podria haver-hi la d'organitzar activitats extraescolars i d'oci per a l'alumnat que requereixi una atenció específica, ja que sovint viu situacions familiars problemàtiques.

2.5.4.2. Caldrà crear o desenvolupar, quan la presència i les característiques de l'alumnat immigrant ho requereixin, la figura del mediador intercultural de districte, barri o municipi per tal de facilitar la comunicació entre les famílies i el centre educatiu.

2.6. En relació amb les famílies

2.6.1. Cal intentar implicar i potenciar més la participació de pares i mares d'una manera organitzada en l'elaboració dels reglaments normatius i en la resolució satisfactòria de situacions conflictives. A unes famílies plenament implicades en les tasques de planificació i govern dels centres se'ls faria normal una major operativitat en la resolució de situacions conflictives i en general en les situacions d'ordre intern i convivència.

Quan es produeixi la incorporació d'alumnat nou, ha de ser informat de la normativa de convivència al centre, de cara a fomentar el mutu coneixement i acceptació de normes de convivència compartides i/o consensuades al centre escolar i a l'àmbit familiar.

2.6.2. La participació de les famílies i els seus organitzadors a l'escola i de manera especial en aquells casos en què existeix Escola de Pares, contribueix

a crear un millor clima d'enteniment, per la qual cosa caldrà estimular accions en aquest sentit i crear espais on es pugui reflexionar sobre normes de convivència, valor de l'escola, etc. També fóra bo la formació conjunta de pares i professors amb un facilitador extern en temes com: teoria dels valors i de la pedagogia del valor, la crisi de la societat actual, necessitat d'incorporar la família a la vida dels centres, el context sociofamiliar com a generador de conflictes, els valors de l'entorn. En qualsevol cas caldria obrir el centre a les famílies, oferint-ne les instal·lacions per a la participació de les famílies en reunions, cursos de formació, activitats de tot tipus, etc.

Caldria potenciar l'escola de pares i campanyes de conscienciació, incidint en la importància d'estructurar la gran quantitat d'informació confusa que pot arribar als adolescents (internet, TV, cartells, etc.).

2.6.3. La integració dels pares i mares en la vida del centre és de vital importància, però perquè sigui així és necessari establir una sèrie d'estratègies com ara: realitzar assemblees d'aula amb cada tutor, establir horaris de reunió assequibles als pares, buscar espais de reflexió i debat, posades en comú i actuacions concretes, formar comissions mixtes per tal de realitzar diverses funcions, reglaments, programació general anual, posar en pràctica mitjans d'intercomunicació de pares i tutors, etc.

2.7. En relació amb l'alumnat

2.7.1. Per tal d'aconseguir una convivència sòlidament assentada als centres docents es fa necessari considerar l'alumne com el centre del procés educatiu, tenint present que tots els alumnes són diferents i únics. Qualsevol mesura encaminada a la millora de les relacions interpersonals en l'àmbit educatiu ha d'estar presidida per aquesta consideració, sense la qual les mesures que s'adoptin mai no podran arribar a assolir els seus objectius. El component de confiança en les potencialitats de l'alumnat representa un poderós element per afavorir l'harmonia en les relacions existents als centres educatius.

2.7.2. No hi pot haver conformitat ni, encara menys, acceptació i implicació positiva de l'alumnat en la dinàmica escolar si és viscuda per ell exclusivament com a imposició.

Cal ampliar el paper i el protagonisme de l'alumnat perquè mitjançant les normes de convivència del centre s'assumeixin les responsabilitats escaients per a la seva edat i capacitat. El centre ha de ser un lloc on s'apregui i s'exerciti un tipus de convivència que disposi per viure en tots els contextos.

Resulta, de manera semblant, que el dret de reclamació és un dret ciutadà i és, per tant, altament convenient que l'alumne s'acostumi a exercir-lo degudament. Aquest exercici en l'àmbit de l'escola ha d'anar més enllà de l'episodi escolar de la qualificació o de l'examen.

2.7.3. Els alumnes amb problemes en la majoria dels casos necessiten aprendre habilitats socials molt concretes, que els reportin èxits puntuals. Aquestes experiències seran les que configuraran la seva mentalitat i els seus valors, no els discursos moralitzadors o commiseratius.

2.7.4. Cal organitzar classes de llengua castellana i, si escau, de les altres llengües oficials de l'Estat quan els centres escolaritzin alumnat que les desconegui, respectant, al mateix temps, el principi de normalització.

Aquesta dificultat suposa per a aquests alumnes una barrera que els impedeix progressar en la seva escolarització i acaben caient en la marginació –i la seva consegüent incidència en la conflictivitat escolar- que es vol evitar tenint-los simplement escolaritzats.

La incorporació d'alumnes al centre ha d'anar acompanyada de la detecció del seu nivell i possibles dificultats d'aprenentatge, com també el disseny d'un període de transició, amb els suports necessaris per a la seva millor adequació i el seguiment del projecte educatiu del centre.

2.7.5. Ja als centres d'infantil i primària hi pot haver assemblees d'aula mensuals (utilització de "crítico, felicito, propono"), amb elecció i assumpció

democràtica de responsabilitats i acords per escrit, incidint en els valors de solidaritat, tolerància, respecte mutu, normes de convivència i compliment per part del grup i individualment.

Des de l'Administració i tota la comunitat educativa cal potenciar les associacions juvenils, en general, i d'estudiants, en particular, per tal de millorar la participació de l'alumnat d'una manera organitzada en el centre, i potenciar una cultura de participació.

2.7.6. Caldria prestar una atenció especial a les conductes dels alumnes pel que fa a la netedat, la cura dels mobles i material escolar, amb més respecte vers la feina del PAS. Erròniament sol donar-se poca importància a comportaments poc cívics que es consideren faltes "menors" (llençar papers a terra, pintar a les taules...). A més d'altres significacions, tals comportaments representen una falta de respecte cap a la feina del personal de neteja o altres categories del personal laboral. La falta de consideració vers aquests membres de la comunitat educativa és un dels comportaments que cal eradicar i que aquí estem comentant.

Que l'alumnat disposi de material en comú sobretot als nivells d'infantil i primària pot contribuir a la consecució de diversos objectius. En primer lloc, crear actituds i hàbits de solidaritat i valoració dels béns comuns. En segon lloc, facilitar l'accés de tot l'alumnat al material escolar. Finalment, potenciar en l'alumnat el consum responsable.

2.7.7. Cal impulsar la participació de l'alumnat en la vida general del centre i el protagonisme en el seu propi procés educatiu, corresponsabilitzant-se gradualment de les seves opcions i els seus resultats. Per això calen normes diferents que els recolzin (més clares i operatives): major autonomia organitzativa per als centres, ajustar en molts casos els rols professionals del professorat, i accentuar, tant com sigui possible, les mesures preventives, com també les correctores, sense descartar, si fos el cas, les sancionadores que calguin.

2.7.8. Estan apareixent sectors cada vegada més nodrits d'escolars que, més enllà fins i tot de les edats normals d'escolarització obligatòria, assisteixen al centre emparats per les normatives vigents, però en actitud de total desmotivació i desinterès. Els centres són considerats una institució hostil perquè semblen contraris als interessos d'aquests alumnes en aquests moments.

Aquest tipus de problemes només podrà ser afrontat des de condicions infraestructurals i organitzatives adients: instal·lacions, ràtios que facin possible el tracte personal, professorat de suport, adaptacions curriculars, recuperacions efectives i millora de les intervencions educatives.

Tenint en compte el precepte constitucional del dret a l'educació, no en poden quedar exempts els alumnes desmotivats o amb problemes d'integració, per la qual cosa caldrà dissenyar plans de formació per a l'atenció específica d'aquests alumnes.

Les juntes d'avaluació, respectant els criteris de promoció acordats al PCC, hauran de tenir autonomia per aplicar aquests criteris.

Quan existeixin alumnes repetidors, caldrà que s'ofereixin sistemàticament mesures de recuperació i suport a l'alumnat.

És necessari potenciar l'estructura de cicle: no són les repeticions sinó les mesures de suport les que permeten progressar a l'alumnat del cicle.

2.7.9. La presència d'alumnes que procedeixen de grups socials, culturals o religiosos diferents freqüentment no troba l'escola preparada. En aquests casos els alumnes del grup minoritari sovint acaben constituint guetos i grups tancats amb escassa relació amb el grup majoritari. També en aquest cas les causes de l'aïllament són atribuïbles a tots dos grups.

La simple presència, sempre escassa, d'algun professor de suport resulta insuficient i caldria dotar les escoles de més recursos, així com facilitar iniciatives per poder afrontar més radicalment aquesta problemàtica.

Seria interessant establir, entre altres, mesures com les següents:

- a) L'agrupament heterogeni recolzat per programes de diversificació curricular que es realitzin de forma flexible mentre persisteixin les necessitats que els justifiquin.
- b) Incrementar el nombre de matèries optatives que responguin als interessos plurals de l'alumnat i ofereixin diferents nivells de complexitat.

2.7.10. En cap cas s'hauran de concentrar proporcions excessives d'alumnes amb problemes d'adaptació i amb necessitats educatives específiques a determinats centres, ja que això podria suposar un greu obstacle per portar-hi a terme una convivència fluïda. La llibertat d'elecció del centre, reconeguda als afectats, ha de fer-se compatible amb el dret de tots a l'educació, el qual podria veure's afectat seriosament amb l'existència de proporcions excessives d'alumnat conflictiu en determinats centres.

2.7.11. Mantenint el respecte als drets de les famílies i a la seva llibertat, l'assignació de centre i la matriculació d'alumnes immigrants o en qualsevol altra situació de desavantatge social hauria de portar-se a terme de forma centralitzada, amb criteris de distribució equitativa quan en un mateix barri o localitat hi hagi diversos centres sostinguts amb fons públics.

Cal que tots els centres, tant públics com privats concertats, compleixin la legislació vigent i rebin el percentatge de població desafavorida que els correspongui.

2.7.12. El seguiment de l'escolarització de l'alumnat als centres és fonamental per evitar mesures com l'expulsió d'alumnes per motius de rendiment acadèmic o per problemes de conducta. Amb aquesta finalitat caldria adoptar mesures administratives per a aquells centres que procedeixin a excloure alumnes inadequadament.

El paper de la Inspecció educativa en el seguiment d'aquestes qüestions és fonamental.

2.7.13. La millora del clima als centres educatius en cap cas haurà d'estar sustentada en la segregació de l'alumnat a aules específiques en consideració a la seva especial conflictivitat, atès que això podria ocasionar no només un perjudici als alumnes afectats directament sinó que també podria provocar situacions difícilment compatibles amb els principis en els quals es basa la convivència escolar. Així mateix, cal considerar la circumstància que l'esmentada segregació de l'alumnat podria suposar un factor generador de violència difícil de controlar als centres educatius.

2.7.14. Es considera essencial que quan un alumne arriba nou a un centre el tutor li faciliti i expliqui l'organització i les normes de funcionament intern que delimiten el marc de la convivència. Això és fonamental i previ perquè l'alumnat s'integri, participi de la vida del centre i no arribi a produir-se el conflicte. Per tant, es destaca la importància d'un pla d'acollida de l'alumnat.

2.7.15. El maltractament entre iguals sempre s'haurà de deslegitimar. Quan es detecti un cas concret caldrà abordar-lo amb immediatesa, per reparar el mal causat a la víctima, als testimonis i al deteriorament que experimenta el mateix agressor. I per restaurar el clima de convivència malmès.

2.8. En relació amb les administracions educatives

2.8.1. L'administració ha de tenir en compte que hi ha aspectes estructurals i organitzatius que per ells mateixos poden contribuir de forma decisiva a millorar la convivència. Aquests aspectes normalment tenen molt a veure amb la grandària de les institucions (els centres molt grans no faciliten gens la convivència, sobretot entre el professorat), la inserció dels centres a l'entorn i la del professorat a la vida de la localitat, l'estabilitat dels quadres, que faci possible programar a mig i a llarg termini, més enllà de la immediatesa i de les provisionalitats, etc.

2.8.2. Cal invertir més en educació per tal d'eleva el nivell general de formació i qualificació dels treballadors i del conjunt del personal, mitjançant la formació inicial i l'estímul a l'adquisició de nous coneixements, així com aplicar

discriminacions positives a favor dels sectors escolars socialment menys afavorits.

2.8.3. Una acció educativa eficaç ha de permetre plantejaments globalitzats i coordinats entre l'àmbit escolar i l'àmbit educatiu social del seu entorn. En aquest sentit, és important que altres administracions, com són les corporacions locals, consells i ajuntaments, coordinin els seus mitjans i comptin amb recursos estables que permetin la seva connexió amb l'escola, quant a la prevenció i orientació dels joves del municipi. La seva participació als consells escolars municipals, als consells escolars de centre o als plans municipals d'educació social són mesures positives i eficaces.

2.8.4. Cal establir programes d'ajuda específica als centres amb més dificultats, en els quals s'estudiï el seguiment dels casos greus, el contacte amb les famílies i la detecció de les causes.

La creixent diversitat necessita, per a la seva atenció, multiplicar els recursos en infraestructures i personal, amb la finalitat d'afrontar la complexitat organitzativa i educativa. Els tallers flexibles, els plans d'acció tutorial, les assemblees d'alumnes, la participació familiar, la coordinació amb els ajuntaments, l'obertura del centre a l'entorn són mesures eficaces si es disposa de mitjans per a la seva implementació.

En el compliment de les seves funcions d'impuls i coordinació, les administracions educatives han d'assegurar la incorporació dels temes/línies transversals als projectes de centre, com també la inclusió d'algunes qüestions bàsiques sobre educació en valors al currículum de les diferents àrees.

Cal vetllar per la consecució de la igualtat d'oportunitats reals per a tot l'alumnat per mitjà de mesures com: polítiques de beques, atenció a les necessitats escolars bàsiques, evitar la massificació dels centres, etc.

Annex: Darreres publicacions del Consell Escolar de Catalunya

Col·lecció Dossiers informatius

18. *L'atenció a l'alumnat immigrant i de minories ètniques en el nostre sistema educatiu.* Setembre de 1999

19. *Autonomia dels centres escolars.* Desembre de 1999

20. *La participació dels pares i mares en els consells escolar de centre / L'ensenyament de les llengües estrangeres en el nostre sistema educatiu.* Desembre de 1999

21. *L'atenció a la diversitat. L'escola intercultural.* Novembre del 2000

22. *Activitats extraescolars i complementàries i serveis escolars.* Desembre del 2000

23. *Serveis educatius.* Març del 2001

24. *La convivència en els centres escolars.* Març del 2002

Col·lecció Documents

7. *La diversitat a l'escola.* Març de 1998

8. *Avaluació i educació.* Setembre de 1999

9. *Autoformació.* Maig del 2000

10. *L'Educació Primària.* Juny del 2001

11. *Les dimensions personals de l'educació: el professorat avui.* (En preparació)

Col·lecció Memòries

9. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 96-97. Juny de 1998*
10. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 97-98. Juny de 1999*
11. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 98-99. Juny del 2000*
12. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 1999-2000. Juliol del 2001*
13. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 2000-2001. (En preparació)*